

LIFE-IP CEI-Greece
Εφαρμογή της Κυκλικής
Οικονομίας στην Ελλάδα
LIFE18IPE/GR/000013

C7.D1

Στρατηγική για τα Εργαστήρια Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού

Απρίλιος, 2022

Τίτλος Παραδοτέου:	Στρατηγική για τα εργαστήρια ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού Strategy for Capacity Building Workshops
Ομάδα Μελέτης:	ΠΡΑΣΙΝΟ ΤΑΜΕΙΟ , https://prasinotameio.gr/ Ζωή Γαϊτανάρου, Μεταλλειολόγος Μηχανικός, Εμπειρογνώμων στη Διαχείριση Αποβλήτων Δημήτρης Χωματίδης, Μηχανικός Περιβάλλοντος, Εμπειρογνώμων Κυκλικής Οικονομίας και Πληροφορικής Ειρήνη Μαργετουσάκη, Πολιτικός Επιστήμονας, Εμπειρογνώμων Ανάπτυξης, Διακυβέρνησης και Πολιτικών Διεθνές Ινστιτούτο Κοινωνικών επιστημών, Πανεπιστήμιο Εράσμου, Ρότερνταμ
Δράση C7	Capacity Building Actions Δράσεις Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού
Υποδράση C7.1	Targeted capacity building workshops Στοχευμένα εργαστήρια ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού
Εταίροι:	Πράσινο Ταμείο και όλοι οι συνδικαιούχοι του LIFE-IP CEI-Greece
Παραδοτέο:	C7.D1
Διαβάθμιση εγγράφου:	Ελεύθερης Πρόσβασης
Ημερομηνία:	Απρίλιος 2022
Είδος αρχείου:	Παραδοτέο δράσης
Έκδοση:	1.0
Πληροφορίες για παραπομπές:	<LIFE-IP CEI-Greece>_<2022>_<C7.D1 Στρατηγική για τα εργαστήρια ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού >_<C7.1, Στοχευμένα εργαστήρια ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού >_< LIFE18 IPE/GR/000013>
Υπεύθυνος επικοινωνίας εγγράφου:	Ζωή Γαϊτανάρου, Πράσινο Ταμείο, zgaitanarou@prasinotameio.gr
Email έργου:	circulargreece@prv.ypeka.gr
Ιστότοπος έργου:	https://circulargreece.gr/el/

Το έργο LIFE-IP CEI-Greece (LIFE18IPE/GR/000013) συγχρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα LIFE της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την αποκλειστική ευθύνη της παρούσας έκδοσης φέρει ο συγγραφέας της. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν φέρει καμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των περιεχομένων σ' αυτήν πληροφοριών.

Το έργο LIFE-IP CEI-Greece (LIFE18IPE/GR/000013) συγχρηματοδοτείται από το Πράσινο Ταμείο.

The project LIFE-IP CEI-Greece (LIFE18 IPE/GR/000013) is co-funded by the LIFE Programme of the European Union. The sole responsibility of this publication lies with the author. The European Union is not responsible for any use that may be made of the information contained therein.

The project LIFE-IP CEI-Greece (LIFE18 IPE/GR/000013) is co-funded by the Green Fund.

1. Πίνακας Περιεχομένων

1. Πίνακας Περιεχομένων	4
2. Πληροφορίες Εγγράφου	6
2.1 Εκδόσεις	6
2.2 Ποιοτικός Έλεγχος Παραδοτέου	6
3. Περίληψη	7
4. Executive Summary	9
5. Το έργο LIFE-IP CEI-Greece «Εφαρμογή της Κυκλικής Οικονομίας στην Ελλάδα»	11
6. Εισαγωγή	13
6.1 Σκοπός	13
6.2 Προσέγγιση	14
6.3 Η σημασία της ανάπτυξης δυναμικού για την κυκλική οικονομία και παραδείγματα από άλλες χώρες	15
7. Ομάδες Στόχοι	20
7.1 Ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών φορέων λήψεων αποφάσεων	20
7.2 Ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών ενδιαφερόμενων μερών	21
7.2 Εμπλοκή του κοινού-στόχος	23
8. Ανάλυση στόχων και αναγκών κατάρτισης σε τοπικό επίπεδο	25
8.1 Προσδιορισμός των κύριων τομέων και των αναγκών ανάπτυξης ικανοτήτων σε κάθε περιοχή	25
8.1.1 Εισαγωγή	25
8.1.2 Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	25
8.1.3 Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	26
8.1.4 Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	27
8.1.5 Περιφέρεια Ηπείρου	28
8.1.6 Περιφέρεια Θεσσαλίας	30
8.1.7 Περιφέρεια Ιόνιων Νήσων	31
8.1.8 Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	33
8.1.9 Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	34
8.1.10 Περιφέρεια Αττικής	35
8.1.11 Περιφέρεια Πελοποννήσου	36
8.1.12 Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	37
8.1.13 Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	38
8.1.14 Περιφέρεια Κρήτης	40
8.2 Επαφές – Κλειδιά	42
8.3 Στρατηγική προώθησης ερωτηματολογίου	42
8.4 Ερωτηματολόγιο εκτίμησης αναγκών ανάπτυξης ικανοτήτων	44
9. Μεθοδολογική προσέγγιση εργαστηρίων	49

9.1	Εκπαιδευτικές μέθοδοι	49
9.2	Συμβουλευτική	49
9.3	Ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού	49
9.4	Ευρωπαϊκή εμπειρία	50
9.5	Θεματική διάρθρωση εργαστηρίων	50
9.5.1	Οικοδόμηση δυναμικού των τοπικών και περιφερειακών ιθυνόντων	50
9.5.2	Ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών φορέων (Υποστήριξη της ευαισθητοποίησης στις τοπικές/περιφερειακές κοινωνίες)	51
9.5.3	Θεματικές ενότητες εργαστηρίων	51
10.	Τεχνική διάρθρωση εργαστηρίων	54
10.1	Φιλοξενία	54
10.2	Διάρκεια εργαστηρίων	54
10.3	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης δράσης – Πρόγραμμα	54
11.	Βιβλιογραφία	56
Λίστα Πινάκων		
	Πίνακας 1, Κατηγοριοποίηση και ρόλος ενδιαφερόμενων μερών	22
	Πίνακας 2, Κατανομή θεματικών ενοτήτων 3-ήμερου σεμιναρίου	52
	Πίνακας 3 Πρόγραμμα μονοήμερου σεμιναρίου για υλοποίηση στους νησιωτικούς δήμους.	53
	Πίνακας 4 Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης των 7 πρώτων σεμιναρίων.	55

2. Πληροφορίες Εγγράφου

2.1 Εκδόσεις

Αριθμός	Ημερομηνία	Φορέας	Παρατηρήσεις
0.1	Ιούλιος 2022	Πράσινο Ταμείο	
0.2	Οκτώβριος 2022	Πράσινο Ταμείο	

2.2 Ποιοτικός Έλεγχος Παραδοτέου

Έλεγχος	Ημερομηνία	Κατάσταση	Παρατηρήσεις
Εταίροι	Σεπτέμβριος 2022	Ολοκληρώθηκε	Σχολιασμός
ΥΠΕΝ	Νοέμβριος 2022	Ολοκληρώθηκε	Επικαιροποίηση
ΚΣΣ	Δεκέμβριος 2022	Ολοκληρώθηκε	Έγκριση

3. Περίληψη

Το παρόν έγγραφο αποτελεί τη στρατηγική οικοδόμησης δυναμικού, που θα εφαρμόσει το έργο LIFE-IP CEI-Greece, στην προσπάθειά του να ενισχύσει τους σημαντικότερους κλάδους εμπλεκόμενων φορέων για την εφαρμογή της Κυκλικής Οικονομίας.

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο 6 περιγράφεται ο σκοπός, καθώς και οι δύο βασικοί πυλώνες πάνω στους οποίους στηρίζεται, δηλαδή η ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών υπευθύνων λήψης αποφάσεων και η ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών ενδιαφερόμενων μερών. Στη συνέχεια αναλύεται η προσέγγιση υλοποίησης της δράσης μέσα από τον προσδιορισμό των κύριων θεμάτων διαχείρισης αποβλήτων και των σχετικών αναγκών ανάπτυξης ικανοτήτων ανά περιφέρεια, της αναζήτησης βασικών σημείων επαφής σε κάθε περιοχή, της συλλογής υλικού και περιπτώσεων μελέτης, καθώς και της συλλογής πληροφοριακού υλικού για σχετικές πηγές χρηματοδότησης. Ακολούθως, περιγράφεται μέσα από μια επιστημονική προσέγγιση, η σημασία της ανάπτυξης δυναμικού για την κυκλική οικονομία, τόσο μέσα από τις ευρωπαϊκές πολιτικές, όσο και μέσα από παραδείγματα και πρωτοβουλίες άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Στο κεφάλαιο 7 παρουσιάζονται αναλυτικότερα οι ομάδες στόχοι στις οποίες θα επικεντρωθεί η διαδικασία της οικοδόμησης δυναμικού, με βάση τους δύο πυλώνες που προαναφέρθηκαν και αξιοποιώντας τα αποτελέσματα προηγούμενων δράσεων του έργου. Έτσι, προσδιορίζονται ομάδες στόχοι από τοπικούς και περιφερειακούς φορείς λήψεων αποφάσεων και αντιστοίχως, οι ομάδες που προέρχονται από τα υπόλοιπα τοπικά και περιφερειακά ενδιαφερόμενα και εμπλεκόμενα μέρη. Στη συνέχεια περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο θα επιτευχθεί η εμπλοκή αυτών των ομάδων, μέσα από δράσεις δημοσιοποίησης των σεμιναρίων στο πλαίσιο άλλων εξωστρεφών εκδηλώσεων όπως εκθέσεις και συνέδρια, ενώ παρατίθενται και οι εκπαιδευτικές μέθοδοι, μέσα από τις οποίες θα διαμορφωθεί η εκπαιδευτική διαδικασία.

Το κεφάλαιο 8 περιγράφει και προσδιορίζει σε περιφερειακό επίπεδο, τους κύριους τομείς και τις ανάγκες ανάπτυξης ικανοτήτων. Αναδεικνύεται μέσα από αυτή την ανάλυση ότι οι τομείς που κυριαρχούν και έχουν άμεση σχέση με τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά της κάθε περιφέρειας είναι: α) ο τομέας της αγροδιατροφής, β) ο τομέας HORECA¹, γ) ο βιομηχανικός τομέας, και δ) στην περίπτωση της Αττικής ο τομέας των υπηρεσιών. Πέρα από την καταγραφή των αναγκών με βάση τις βιβλιογραφικές πηγές και τα αποτελέσματα της δράσης A1.2, παρουσιάζεται το ερωτηματολόγιο που θα αποστέλλεται σε κάθε περιφέρεια πριν τη διεξαγωγή των σεμιναρίων, για την περαιτέρω εξειδίκευση του περιεχομένου και της στόχευσης της εκπαίδευσης, καθώς και η στρατηγική προώθησής του.

Το κεφάλαιο 9 αναλύει τη μεθοδολογική προσέγγιση των εργαστηρίων σε επίπεδο εκπαιδευτικό. Λαμβάνει υπόψη του τα αποτελέσματα του παραδοτέου A1_D4 που αφορούσε στην εκτίμηση των εκπαιδευτικών αναγκών, περιγράφει το ζήτημα της συμβουλευτικής, της ανάπτυξης του εκπαιδευτικού υλικού και την αξιοποίηση τεχνογνωσίας μέσα από μελέτες περίπτωσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τέλος παρουσιάζονται οι θεματικές ενότητες που θα αγγίξει το σεμινάριο, οι οποίες βρίσκονται σε πλήρη ευθυγράμμιση με το εθνικό σχέδιο για την κυκλική οικονομία και τις δράσεις του.

¹ Hotel Restaurant Café

Στο τελευταίο κεφάλαιο (10) περιγράφονται οι τεχνικές λεπτομέρειες που αφορούν στην υλοποίηση των σεμιναρίων και τις ιδιαιτερότητες που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν τα μέλη της ομάδας κατάρτισης, αναφορικά με τον μεγάλο αριθμό σεμιναρίων και τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά κάθε περιφέρειας, ειδικά των νησιωτικών. Το χρονοδιάγραμμα που αφορά στα 7 πρώτα σεμινάρια που θα υλοποιηθούν τους μήνες 43 έως και 54 του έργου, παρατίθεται στον Πίνακα 4.

4. Executive Summary

This document is the capacity building strategy that the LIFE-IP CEI-Greece project will implement in its effort to strengthen the most important sectors of stakeholders for the implementation of the Circular Economy.

Introductory chapter 6 describes the purpose and the two main pillars on which it rests, namely the capacity building of local and regional decision-makers and the capacity building of local and regional stakeholders. The approach to the implementation of the action is then analysed through the identification of the main issues of waste management and the related capacity development needs per region, the search for key contact points in each region, the collection of material and case studies, as well as the collection of information material for relevant funding sources. Next, the importance of capacity building development for the circular economy is described through a scientific approach, both through European policies and through examples and initiatives of other European countries.

Chapter 7 presents in more detail the target groups on which the capacity building process will be focused, based on the two pillars mentioned above and utilising the results of previous project actions. Thus, target groups are identified from local and regional decision-making bodies and, respectively, the groups coming from the rest of the local and regional stakeholders and involved parties. The way in which the involvement of these groups will be achieved is then described, through actions to publicise the seminars in the context of other external events such as exhibitions and conferences, while the educational methods are also listed, through which the educational process will be shaped.

Chapter 8 describes and identifies at the regional level, the main areas and capacity development needs. It emerges through this analysis that the sectors that dominate and have a direct relationship with the geographical characteristics of each region are: a) the agro-food sector, b) the HORECA sector, c) the industrial sector, and d) in the case of Attica the service sector. In addition to recording the needs based on the bibliographic sources and the results of action A1.2, the questionnaire that will be sent to each region before the seminars is presented, for the further specialisation of the content and targeting of the training, as well as the its promotion strategy.

Chapter 9 analyses the methodological approach of the workshops at the educational level. It takes into account the results of deliverable A1_D4 which concerned the assessment of educational needs, describes the issue of consultation, the development of educational materials and the exploitation of know-how through case studies at European level. Finally, the thematic sections that will be touched upon by the seminar are presented, which are in full alignment with the national plan for the circular economy and its actions.

The last chapter (10) describes the technical details regarding the implementation of the seminars and the particularities that the members of the training group will have to deal with, regarding the large number of seminars and the geographical characteristics of each region,

especially in the insular regions. The schedule regarding the first 7 seminars that will be implemented in months 43 to 54 of the project is listed in Table 4.

5. Το έργο LIFE-IP CEI-Greece «Εφαρμογή της Κυκλικής Οικονομίας στην Ελλάδα»

Το ολοκληρωμένο έργο LIFE-IP CEI-Greece «Εφαρμογή της Κυκλικής Οικονομίας στην Ελλάδα», συνολικού προϋπολογισμού 15,93 εκ. €, που συγχρηματοδοτείται από το πρόγραμμα LIFE της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και το Πράσινο Ταμείο, αποτελεί ένα από τα πλέον σημαντικά έργα για την ανάπτυξη της κυκλικής οικονομίας στην χώρα μας. Συντονίζεται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας σε συνεργασία με 19 στρατηγικούς εταίρους τον Ελληνικό Οργανισμό Ανακύκλωσης, το Πράσινο Ταμείο, τον Οργανισμό Φυσικού Περιβάλλοντος & Κλιματικής Αλλαγής, το Εθνικό Σύστημα Υποδομών Ποιότητας - Ελληνικό Οργανισμό Τυποποίησης, τους Δήμους Αθηναίων, Θεσσαλονίκης, Αλοννήσου, Πάρου, Αντιπάρου, Τήνου, Θήρας, Βάρης-Βούλας-Βουλιαγμένης και Ναυπακτίας, το Δίκτυο Αειφόρων Νήσων-ΔΑΦΝΗ, τη Διαχείριση Απορριμμάτων Δυτικής Μακεδονίας - ΔΙΑΔΥΜΑ Α.Ε., το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, την Οικολογική Εταιρεία Ανακύκλωσης, την Terra Nova και την Κεντρική Αγορά Θεσσαλονίκης.

Με συνολική διάρκεια 8 έτη και χρονικό ορίζοντα υλοποίησης έως τον Οκτώβριο 2027, το έργο LIFE-IP CEI-Greece φιλοδοξεί να συμβάλει στην υλοποίηση του Εθνικού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων, του Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Πρόληψης Δημιουργίας Αποβλήτων και της Εθνικής Στρατηγικής για την Κυκλική Οικονομία. Με το έργο αναδεικνύεται μια νέα αντίληψη στον τομέα των αποβλήτων στη βάση των αρχών της κυκλικής οικονομίας, υιοθετώντας πρακτικές και αλλαγή συμπεριφοράς για την αύξηση του κύκλου ζωής των προϊόντων, την μετατροπή των αποβλήτων σε πόρους και την αποτελεσματική εφαρμογή της νομοθετικής δέσμης μέτρων για τα απόβλητα.

Οι δράσεις του έργου

Οι δράσεις του έργου που θα υλοποιηθούν έως το 2027 συνοψίζονται παρακάτω:

- Κατασκευή και λειτουργία τριών (3) Ολοκληρωμένων Πράσινων Σημείων, ένα (1) στον Δήμο Αθηναίων, ένα (1) στον Δήμο Θεσσαλονίκης και ένα (1) στον Δήμο Βάρης, Βούλας, Βουλιαγμένης που δεν θα εξυπηρετούν μόνο τη χωριστή συλλογή αλλά και την εκ νέου προώθηση των αντικειμένων (όπως έπιπλα, ηλεκτρικός και ηλεκτρονικός εξοπλισμός, ρούχα και κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, βιβλία, παιχνίδια κ.λπ.) για επαναχρησιμοποίηση ή την προετοιμασία για την επαναχρησιμοποίησή τους. Στον Δήμο Θεσσαλονίκης θα φιλοξενηθεί και Βιωματικό Πάρκο Ανακύκλωσης, Επιδιόρθωσης και Επαναχρησιμοποίησης.
- Ανάπτυξη και λειτουργία πέντε (5) συστημάτων ολοκληρωμένης διαχείρισης αποβλήτων εφαρμόζοντας την ιεράρχηση αποβλήτων και τη νέα νομοθετική δέσμη μέτρων για τα απόβλητα στη βάση των αρχών της Κυκλικής Οικονομίας [τέσσερα (4) σε νησιά: Τήνο, Αλόνησο, Θήρα, Πάρο & Αντίπαρο και ένα (1) σε ορεινό δήμο: Ναυπακτία].
- Εφαρμογή σε πλήρη κλίμακα δικτύου συλλογής και διαχείρισης επικίνδυνων οικιακών αποβλήτων στην περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και στον Δήμο Αθηναίων.
- Εφαρμογή του οικονομικού εργαλείου ΠΟΠ «Πληρώνω όσο Πετάω» στον Δήμο Βάρης-Βούλας-Βουλιαγμένης.

- Εκπόνηση ειδικού προγράμματος για την πρόληψη δημιουργίας αποβλήτων τροφίμων και δράσεις για την πρόληψη δημιουργίας αποβλήτων τροφίμων σε όλο το μήκος της αλυσίδας εφοδιασμού τροφίμων από την αγροτική παραγωγή έως την τελική κατανάλωση, όπως σύστημα παρακολούθησης παραγωγής αποβλήτων τροφίμων, δράσεις επίδειξης βέλτιστων πρακτικών πρόληψης και ανάπτυξη πλατφόρμας για την παρακολούθηση και τη διαχείριση της πρόληψης παραγωγής αποβλήτων τροφίμων.
- Ανάπτυξη τοπικών / περιφερειακών συμμαχιών για τη διαχείριση αποβλήτων του τομέα αγροδιατροφής.
- Ανάπτυξη εθνικών δεικτών και δημιουργία παρατηρητηρίου για την Κυκλική Οικονομία με το οποίο θα παρακολουθείται η πρόοδος της εφαρμογής των πολιτικών στην Ελλάδα που σχετίζονται με τη μετάβαση στην Κυκλική Οικονομία.
- Ανάπτυξη προτύπων για δευτερογενή υλικά για την υποστήριξη εφαρμογής της Κυκλικής Οικονομίας.
- Ανάπτυξη ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων (αποθετήριο) για την Κυκλική Οικονομία.
- Οικοδόμηση δυναμικού με δράσεις όπως σεμινάρια ειδικής θεματολογίας, προσαρμοσμένα στις ανάγκες όλων των ενδιαφερομένων μερών, φόρουμ πρόληψης δημιουργίας αποβλήτων τροφίμων και εξ' αποστάσεως κατάρτιση.
- Δράσεις ευαισθητοποίησης, ενημέρωσης και διάχυσης των αποτελεσμάτων του έργου, όπως διοργάνωση περιφερειακών ενημερωτικών ημερίδων και συνεδρίων.

6. Εισαγωγή

6.1 Σκοπός

Η παρούσα *Στρατηγική για τα Εργαστήρια Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού* υλοποιείται στο πλαίσιο της δράσης C7.1 του έργου LIFE-IP CEI-Greece, η οποία αφορά την διεξαγωγή στοχευμένων εργαστηρίων (workshops) οικοδόμησης δυναμικού. Η δράση αυτή περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες για την ενίσχυση της ικανότητας των ενδιαφερομένων φορέων, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο σχετικά με:

- ✓ Την εφαρμογή σχεδίων διαχείρισης αποβλήτων,
- ✓ Την πρόληψη δημιουργίας αποβλήτων
- ✓ Και τις λύσεις κυκλικής οικονομίας.

Η δράση C7.1 αποσκοπεί στο να επιτρέψει την πραγματική, επιτόπια εφαρμογή συγκεκριμένων μέτρων και λύσεων και την ενίσχυση του επιπέδου συμμετοχής και δέσμευσης της τοπικής και περιφερειακής διοίκησης και άλλων οργανισμών στην εφαρμογή ολοκληρωμένης διαχείρισης αποβλήτων και λύσεων μηδενικών αποβλήτων, όπως προβλέπεται στην ισχύουσα νομοθεσία για τα απόβλητα σε Ελληνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Επομένως, τα σεμινάρια αυτά στοχεύουν στην κατάρτιση όλων των ενδιαφερόμενων μερών που καλούνται να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν λύσεις διαχείρισης αποβλήτων, όπως είναι οι δήμοι, οι βιομηχανίες, ο τομέας ύδρευσης και επεξεργασίας υγρών αποβλήτων, οι ενώσεις αγροτών, τα επαγγελματικά και βιομηχανικά επιμελητήρια, τοπικές τουριστικές ενώσεις, ΜΚΟ κ.λπ.). Οι βασικές προδιαγραφές της υλοποίησης των σεμιναρίων οικοδόμησης δυναμικού οργανώνονται γύρω από δυο βασικούς πυλώνες:

1. Ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών υπευθύνων λήψης αποφάσεων:

Οι φορείς που συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων (περιφερειακές υπηρεσίες, δημοτικές αρχές και άλλοι παράγοντες) και προσδιορίζονται μέσω της χαρτογράφησης ενδιαφερομένων μερών (Δράση A1.2) θα συμμετάσχουν στα εργαστήρια ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού που διοργανώνει η ομάδα έργου σε κάθε Περιφέρεια. Τα εργαστήρια θα επικεντρωθούν στην ενδυνάμωση διάφορων ικανοτήτων που πρέπει να αναπτυχθούν και θα περιλαμβάνουν καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής όλων των βημάτων που πρέπει να ακολουθηθούν για:

- την επιτυχημένη εφαρμογή ολοκληρωμένης διαχείρισης αποβλήτων,
- την υιοθέτηση μακροπρόθεσμων λύσεων παραγωγής μηδενικών αποβλήτων,
- την ενημέρωση σχετικά με χρηματοδοτικά προγράμματα σε επίπεδο ΕΕ και σε εθνικό επίπεδο.

Επιπλέον, συγκεκριμένες συνεδρίες θα στοχεύουν στο πώς τέτοιες λύσεις μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την ενημέρωση των Τοπικών Σχεδίων Διαχείρισης Αποβλήτων.

2. Ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών ενδιαφερόμενων μερών:

Για την υποστήριξη της ευαισθητοποίησης και της ανάπτυξης των ικανοτήτων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, οι ενδιαφερόμενοι φορείς που έχουν ήδη προσδιοριστεί στη Δράση A1.2 κατηγοριοποιούνται σε ομάδες. Στο πλαίσιο των εργαστηρίων ανάπτυξης

ικανοτήτων σε κάθε περιοχή, οργανώνονται θεματικές συνεδρίες για να καλύψουν τις ανάγκες της κάθε ομάδας όπου θα προβληθούν αποτελέσματα επιτυχημένων παραδειγμάτων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών ή σχετικών έργων συνάφειας (INTERREG, LIFE, Horizon 2020/Horizon Europe, κλπ.). Η οργάνωση των θεματικών ενοτήτων θα διασφαλίσει ότι το περιεχόμενο κάθε συνεδρίας παραμένει σχετικό με το «κοινό-στόχος». Ο βασικός σκοπός αυτών των εργαστηρίων είναι να προωθήσουν την ανταλλαγή γνώσεων και να βελτιώσουν τη δυνατότητα μεταφοράς και αναπαραγωγής των έργων που έχουν ήδη χρηματοδοτηθεί από ευρωπαϊκά ή/και εθνικά κονδύλια και την καλύτερη αξιοποίηση των αποτελεσμάτων τους. Επιπλέον, στοχεύουν στην αύξηση του επιπέδου γνώσεων των συμμετεχόντων και στην εφαρμογή νέων λύσεων για τη διαχείριση αποβλήτων.

6.2 Προσέγγιση

Λόγω της περιορισμένης χρονικής διαθεσιμότητας των υπευθύνων λήψης αποφάσεων και των τοπικών/περιφερειακών ενδιαφερομένων μερών, αλλά και για την ελαχιστοποίηση του σχετικού κόστους, η υλοποίηση της δράσης περιλαμβάνει τη διοργάνωση 13 περιφερειακών τριήμερων εργαστηρίων ανάπτυξης ικανοτήτων (ένα σε κάθε Περιφέρεια της χώρας).

Ταυτόχρονα με τα περιφερειακά εργαστήρια, θα διοργανώνονται και περιφερειακές εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης για το ευρύ κοινό (Info days), οι οποίες αποτελούν αντικείμενο άλλης δράσης του έργου LIFE-IP CEI-Greece (Δράση E1.7), ώστε να διασφαλιστεί ευρύτερος αντίκτυπος, χαμηλότερα έξοδα μετακίνησης και χαμηλότερο ανθρακικό αποτύπωμα.

Κατά τη διάρκεια της προπαρασκευαστικής φάσης της δράσης, η ομάδα του Πράσινου Ταμείου θα είναι υπεύθυνη για όλες τις ενέργειες προετοιμασίας για την υλοποίηση της δράσης στις επόμενες φάσεις. Αυτό αφορά στα εξής:

1. Στον προσδιορισμό των κύριων θεμάτων διαχείρισης αποβλήτων και των σχετικών αναγκών ανάπτυξης ικανοτήτων ανά περιφέρεια.
 - Μέσα από τα αποτελέσματα της δράσης A1.2 «Δέσμευση των ενδιαφερόμενων μερών και προσδιορισμός των αναγκών τους» και των αποτελεσμάτων της σχετικής Πανελλαδικής έρευνας που διεξήχθη.
 - Με τη διαμόρφωση ερωτηματολογίων «Ανάγκες Ανάπτυξης Ικανοτήτων» που θα αποστέλλονται στους συμμετέχοντες πριν από κάθε περιφερειακό εργαστήριο.
 - Μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση (πηγές πληροφορίας: Περιφερειακά Σχέδια Διαχείρισης Αποβλήτων, στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ και EUROSTAT, σχετικά άρθρα και μελέτες, κ.α.).
2. Στην αναζήτηση βασικών σημείων επαφής σε κάθε περιοχή.
 - Από την Περιφέρεια,
 - Από τους Δήμους
 - Από Επιμελητήρια
 - Από συνεταιρισμούς και άλλα κλαδικά όργανα
 - Από ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην περιοχή

3. Στη συλλογή υλικού από υπάρχοντα έργα και καλά παραδείγματα και από τις υπόλοιπες δράσεις του έργου LIFE-IP CEI Greece.
 - Χρησιμοποιώντας τα ολοκληρωμένα παραδοτέα του έργου
 - Προβάλλοντας τις πιλοτικές του δράσεις
 - Μέσα από την επικοινωνία με άλλα σχετικά έργα (δράση E2)
 - Από την εμπειρία και τις επαφές των εμπειρογνομόνων της ομάδας του έργου
4. Στη συλλογή πληροφοριακού υλικού για σχετικές πηγές χρηματοδότησης.
 - Χρησιμοποιώντας τα αποτελέσματα της δράσης A1.3.1 του έργου «Ανασκόπηση των οικονομικών και των χρηματοδοτικών εργαλείων για την κυκλική οικονομία σε ευρωπαϊκό επίπεδο»
 - Μέσα από τη δράση του έργου F2 «Παρακολούθηση και μόχλευση συμπληρωματικών χρηματοδοτήσεων» και της επαφές της ομάδας έργου.

Η παρούσα έκθεση «Στρατηγική για τα Εργαστήρια Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού» περιλαμβάνει περιγραφή των παραπάνω δραστηριοτήτων καθώς και αναλυτικό προγραμματισμό υλοποίησης των περιφερειακών εργαστηρίων, τα οποία θα υλοποιηθούν με τη συμμετοχή πολλών ατόμων από την ομάδα του έργου, ειδικά όσον αφορά στην παροχή υλικού διδασκαλίας και στην παρουσίαση συγκεκριμένων θεματικών ενοτήτων. Επιπλέον, η διοργάνωση των εργαστηρίων είναι διαμοιρασμένη στους εταίρους του έργου ως εξής:

- Το Πράσινο Ταμείο είναι υπεύθυνο για τη διοργάνωση των εργαστηρίων των Περιφερειών Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης και Κρήτης
- Ο Ελληνικός Οργανισμός Ανακύκλωσης είναι υπεύθυνος για τη διοργάνωση των εργαστηρίων των Περιφερειών Δυτικής Ελλάδας και Στερεάς Ελλάδας
- Το Δίκτυο ΔΑΦΝΗ θα οργανώσει τα εργαστήρια στις Περιφέρειες Ιονίων Νήσων, Βορείου και Νοτίου Αιγαίου
- Η ΔΙΑΔΥΜΑ Α.Ε. θα οργανώσει το εργαστήριο στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας
- Ο Δήμος Αθηναίων θα οργανώσει το εργαστήριο στην Περιφέρεια Αττικής
- Ο Δήμος Θεσσαλονίκης θα οργανώσει το εργαστήριο στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας
- Η Terra Nova θα οργανώσει το εργαστήριο στην Περιφέρεια Ηπείρου
- Η Οικολογική Εταιρία Ανακύκλωσης θα οργανώσει τα εργαστήρια στις Περιφέρειες Θεσσαλίας και Πελοποννήσου

6.3 Η σημασία της ανάπτυξης δυναμικού για την κυκλική οικονομία και παραδείγματα από άλλες χώρες

Η συνεισφορά των περιφερειακών εργαστηρίων που διοργανώνονται στο πλαίσιο του παρόντος προγράμματος LIFE στοχεύει στην διάχυση γνώσης για την Κυκλική Οικονομία (ΚΟ), την ενίσχυση των σχετικών ικανοτήτων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α) αλλά και την παροχή εργαλείων διοίκησης και χρηματοδότησης της ΚΟ στους τοπικούς φορείς και επιχειρήσεις, λαμβάνοντας υπ' όψη τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες ανά περιφέρεια. Τελικοί στόχοι του προγράμματος είναι η υποστήριξη των τοπικών παραγόντων για τον καλύτερο σχεδιασμό και εφαρμογή τοπικών και περιφερειακών προγραμμάτων διαχείρισης απορριμμάτων ενσωματώνοντας τις αρχές της ΚΟ, η πρόληψη παραγωγής απορριμμάτων και γενικότερα η

εφαρμογή κυκλικών πρακτικών κατανάλωσης και παραγωγής όπως προβλέπεται από την σχετική Ευρωπαϊκή νομοθεσία. Η σημασία της ανάπτυξης ικανοτήτων σε τοπικό επίπεδο θα εξεταστεί σε αυτό το κεφάλαιο και θα αναδειχθεί ως κεντρικός μοχλός για την κυκλική διαχείριση απορριμμάτων και την μετάβαση της τοπικής οικονομίας στην κυκλικότητα.

“...οι τοπικές και περιφερειακές αρχές εφαρμόζουν το 70% της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας, το 70% των μέτρων κατά της κλιματικής αλλαγής, 90% των πολιτικών κλιματικής προσαρμογής και 65% των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, αντιπροσωπεύουν το ένα τρίτο των δημοσίων δαπανών και τα δυο τρίτα των δημοσίων επενδύσεων: αυτές θα εφαρμόσουν την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία στο πεδίο” (Committee of the Regions, 2019, p.2). Η δήλωση αυτή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής των Περιφερειών εκφράζει τον ισχυρά τοπικό χαρακτήρα της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και την δέσμευση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προσαρμόσει περισσότερο τις πολιτικές της στις τοπικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες, ενισχύοντας την ολιστική και Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση, “από τα κάτω προς τα πάνω”. Αντίστοιχα, η επιτυχία του Νέου Ευρωπαϊκού Σχεδίου Δράσης για την Κυκλική Οικονομία (New Circular Economy Action Plan) και η μετάβαση, θα εξαρτηθούν ιδιαίτερα από τον βαθμό προσαρμογής και ανάληψης πρωτοβουλιών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (Borett, C. et al., 2020, p.65). Στο πλαίσιο αυτό, οι διοικητικές ικανότητες, τα διαθέσιμα εργαλεία και γνώσεις των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι παράγοντες εξέχουσας σημασίας, καθώς αυτοί καλούνται πλέον να παίξουν καινούριους αναπτυξιακούς ρόλους ως προωθητές (promoters), διευκολυντές (facilitators), και καταλύτες (enablers) της κυκλικής μετάβασης στην περιοχή τους (OECD, 2020, p.138).

Πιο συγκεκριμένα, ο αναπτυξιακός ρόλος των τοπικών και περιφερειακών αρχών υπογραμμίζεται συστηματικά στην διεθνή βιβλιογραφία αλλά και στις παγκόσμιες και ευρωπαϊκές ατζέντες βιώσιμης και εδαφικής διακυβέρνησης. Η εφαρμογή των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης απαιτεί την ύπαρξη ισχυρών υποεθνικών φορέων με υψηλά επίπεδα ικανοτήτων και αυτονομίας αλλά και τη δυνατότητα να λάβουν πρωτοβουλίες και να χαράξουν πολιτικές για τον τόπο τους (Silva C. N., & Trono, A., 2020, p.3). Αντίθετα, η εφαρμογή τέτοιων πολιτικών αποδεικνύεται δύσκολη σε χώρες με υψηλά επίπεδα συγκεντρωτισμού και ελλιπές θεσμικό πλαίσιο (Silva C. N., & Trono, A., 2020, p.5). Ειδικότερα, όσον αφορά την Κυκλική Οικονομία και τη διαχείριση απορριμμάτων, τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι ιδιαίτερα σημαντικά. Εξαιτίας της περιπλοκότητας των κυκλικών μεταβάσεων, του μεγάλου αριθμού ενδιαφερομένων μερών αλλά και της τοπικότητας των ροών υλικών, παραγωγής, κατανάλωσης και απόρριψης, η εφαρμογή της ΚΟ στο πεδίο περνάει σε μεγάλο βαθμό μέσα από τη συνεργασία των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης με την τοπική επιχειρηματικότητα και κοινωνία. Καθώς λοιπόν η ΚΟ είναι μια νέα πολιτική με μεγάλο βαθμό πολυπλοκότητας, απαιτεί σχεδιασμό, σκέψη και συνεργασίες που διαπερνούν τους παραδοσιακούς διαχωρισμούς τομέων πολιτικής και τις παραδοσιακές πρακτικές διοίκησης (Ddiba, D. et al, 2020, p.2), παρουσιάζοντας μια ιδιαίτερη πρόκληση για τους τοπικούς παράγοντες δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Για παράδειγμα, πρόσφατες έρευνες αναγνώρισαν τρεις κατηγορίες ικανοτήτων διακυβέρνησης που είναι χρήσιμες για την προώθηση βιώσιμων μεταβάσεων στο τοπικό επίπεδο: την Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση (συνεργασία μεταξύ διοικητικών επιπέδων, από το διεθνές μέχρι το τοπικό), την Διατομεακή διακυβέρνηση (συνεργασία μεταξύ γραμματειών ή φορέων με διαφορετικά αντικείμενα ενασχόλησης που συνδέονται με την κυκλικότητα, π.χ. διαχείριση απορριμμάτων, χωροταξία, ενέργεια, επιχειρηματικά μοντέλα) και την Πολυπαραγοντική διακυβέρνηση (συνεργασία μεταξύ διαφόρων δρώντων, δημοσίων, επιχειρηματικών, επιστημονικών, κοινωνικών) (Obersteg A. et al., 2019,

p.21). Παράλληλα, η κυκλική μετάβαση δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την υποστήριξη και την ενεργή συμμετοχή τοπικών παραγόντων, επιχειρήσεων, βιομηχανιών και κοινωνιών, οι οποίοι καλούνται να υιοθετήσουν νέα επιχειρηματικά μοντέλα αλλά και καταναλωτικές συνήθειες. Πρέπει και αυτοί να αναπτύξουν τις απαραίτητες ικανότητες και δυναμικό ώστε να μπορούν να συνεισφέρουν στην μετάβαση (Ddiba, D. et al, 2020, p.7).

Με βάση τα παραπάνω, η ανάπτυξη δυναμικού των τοπικών αρχών και άλλων τοπικών παραγόντων κρίνεται απαραίτητη για να μπορέσουν να σχεδιάσουν, να διαχειριστούν και να προωθήσουν κυκλικές μεταβάσεις στον τόπο τους. Καθώς σε κάθε χώρα η κουλτούρα και οι δομές διαχείρισης απορριμμάτων είναι διαφορετικές και οι μετάβαση στην κυκλικότητα βρίσκεται σε διαφορετικά στάδια, έτσι και οι ανάγκες ανάπτυξης δυναμικού διαφέρουν από τόπο σε τόπο. Στο Ελληνικό πλαίσιο συγκεκριμένα, η δημόσια συζήτηση, οι συνεργασίες, δομές και μηχανισμοί για κυκλικές μεταβάσεις βρίσκονται σε πολύ αρχικό στάδιο, ενώ εντοπίζονται σημαντικά κενά γνώσεων μεταξύ των τοπικών παραγόντων. Για τον λόγο αυτό, η βασική μέθοδος ανάπτυξης δυναμικού που επιλέχθηκε στα πλαίσια του παρόντος προγράμματος είναι ακριβώς η διάχυση γνώσης για την Κυκλική Οικονομία, τα σχετικά πλαίσια πολιτικής και άλλα εργαλεία. Στόχος είναι να καλυφθούν τα γνωστικά κενά και να τεθούν ισχυρές βάσεις σε όλες τις περιφέρειες της χώρας που να ενδυναμώνουν τους τοπικούς παράγοντες στην εκκίνηση κυκλικών δράσεων και συνεργασιών.

Η επιλογή αυτή έγινε με την κατανόηση ότι η γνωστική βάση των τοπικών φορέων είναι εξαιρετικά σημαντικό μέρος της ανάπτυξης δυναμικού, ειδικά όσον αφορά την λήψη αποφάσεων, την συνοχή των δράσεων και των πολιτικών (Rowley, 2007; van Rijswijk et al., 2014 in Ddiba, D. et al p.7) αλλά και την γενικότερη διαχείριση της μετάβασης (Kooiman et al., 2008 in Ddiba, D. et al). Μέσω των εκπαιδευτικών σεμιναρίων που σχεδιάζονται, θα επιδιωχθεί η ανάπτυξη ενός κοινού οράματος, μιας κοινής κατανόησης των στόχων της κυκλικής πολιτικής, των νομοθετικών πλαισίων αλλά και των ρόλων που οι διαφορετικοί παράγοντες, δημόσιοι και ιδιωτικοί καλούνται να παίξουν. Επίσης, θα συζητηθεί η παρούσα κατάσταση τοπικά και η απόσταση που πρέπει να διανυθεί για την επίτευξη των στόχων, βοηθώντας έτσι στην προτεραιοποίηση των τοπικών δράσεων. Η ευαισθητοποίηση και αύξηση της γνώσης των τοπικών φορέων και βιομηχανιών για την Κυκλικότητα θα υποστηρίξει έναν ακόμα εξαιρετικά σημαντικό παράγοντα μετάβασης, που είναι η αύξηση της ζήτησης ανακυκλωμένων πρώτων υλών και η ανάπτυξη αγορών δευτερογενών υλικών τοπικά (Danso et al., 2017; Otoo and Drechsel 2018 in Ddiba, D. et al, p.7).

Παράλληλα, η εμπλοκή και δέσμευση των ενδιαφερομένων μερών είναι εξίσου σημαντική (Ddiba, D. et al p.7). Το παρόν εκπαιδευτικό πρόγραμμα έχει σχεδιαστεί ώστε να προωθήσει την ανάπτυξη σχέσεων και εμπιστοσύνης και κουλτούρας συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων τοπικών ενδιαφερομένων μερών, φέρνοντας δημόσιους και ιδιωτικούς παράγοντες μαζί στα πλαίσια των σεμιναρίων. Έτσι, θα παραχθεί ο χώρος συζήτησης μεταξύ τοπικών παραγόντων για το πως η κυκλικότητα θα μπορούσε να εφαρμοστεί στον τόπο τους, προωθώντας την χάραξη δυνητικών μονοπατιών συνεργασίας με βάση τα τοπικά χαρακτηριστικά. Η εμπλοκή των διαφόρων παραγόντων σε αυτό το πλαίσιο θα ενισχύσει την αποφασιστικότητα των δράσεων (Stephens and Graham, 2008 in Ddiba, D. et al, p.7) αλλά και την αίσθηση ευθύνης και “ιδιοκτησίας” της εφαρμογής της κυκλικότητας.

Ενώ στην Ελλάδα επιλέχθηκε αυτή η προσέγγιση, άλλες χώρες προσεγγίζουν την ανάπτυξη δυναμικού διαφορετικά. Ένα καλό παράδειγμα μπορεί να εντοπιστεί στην Ιταλία, όπου προωθήθηκε ένα μοντέλο Πολυεπίπεδης Διακυβέρνησης για την ανάπτυξη δυναμικού στον δημόσιο τομέα, ειδικά για την καλύτερη διαχείριση των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων της Πολιτικής Συνοχής. Συγκεκριμένα, εθνικές αρχές και περιφερειακές αρχές συνέταξαν μαζί Σχέδια Διοικητικής Ενδυνάμωσης (Administrative Strengthening Plans) διάρκειας δυο ετών, εντοπίζοντας τις απαραίτητες δράσεις και μεταρρυθμίσεις για να αυξηθεί η διοικητική, οργανωτική και τεχνική ικανότητα των αρμόδιων φορέων για την εφαρμογή των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων (European Commission, 2020 p.25). Για τη δράση αυτή χρησιμοποιήθηκαν χρήματα του προγράμματος Τεχνικής Βοήθειας (Technical Assistance) των πλαισίων Συνοχής της ΕΕ. Παρ' ότι αυτή η δράση εστιάζει στην εφαρμογή των προγραμμάτων Συνοχής, είναι ιδιαίτερα μεταβιβάσιμη και σε άλλα πεδία ενδιαφέροντος, όπως η ανάπτυξη δυναμικού για την Κυκλική Οικονομία και την εφαρμογή των εθνικών προγραμμάτων διαχείριση απορριμμάτων.

Ιδιαίτερα, η προσέγγιση αυτή μπορεί να είναι χρήσιμη στο Ελληνικό πλαίσιο καθώς τα δομικά χαρακτηριστικά και προβλήματα που παρουσιάζουν τα διοικητικά συστήματα των δυο χωρών είναι παρόμοια, συμπεριλαμβανομένης και της αρνητικής επίδρασης της οικονομικής κρίσης στις διοικητικές δυνατότητες της δημόσιας διοίκησης (European Commission, 2020, p.25). Μια τέτοια προσέγγιση λοιπόν θα υποστήριζε την ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ των επιπέδων διοίκησης, την καταγραφή των διοικητικών αναγκών και δυνατοτήτων σχετικά με την κυκλικότητα και διαχείριση απορριμμάτων αλλά και τον καθορισμό στόχων διοικητικών μεταρρυθμίσεων που θα αναπτύξουν το δυναμικό των περιφερειών για την εφαρμογή της Κυκλικότητας. Για παράδειγμα, μέσω αυτής της διοικητικής δομής μπορεί να προωθηθεί βασική ρυθμιστική απλοποίηση στον τομέα, να οργανωθούν εκπαιδευτικά προγράμματα για τους εργαζομένους των τοπικών αρχών όσον αφορά την εφαρμογή και έλεγχο προγραμμάτων διαχείρισης απορριμμάτων, αλλά και εκπαίδευση για την καλύτερη διαχείριση προσωπικού τοπικά. Η σύνταξη παρόμοιων περιφερειακών Σχεδίων Διοικητικής Ενδυνάμωσης στην Ελλάδα θα θεσμοθετούσε την πιο ενεργή συμμετοχή των τοπικών και περιφερειακών αρχών στην εφαρμογή της Κυκλικής Οικονομίας και παράλληλα θα ενίσχυε τις δυνατότητες τους σε αυτό τον τομέα.

Ένα δεύτερο παράδειγμα εντοπίζεται στο Βέλγιο, στις Βρυξέλλες, αυτή την φορά για την ανάπτυξη δυναμικού των τοπικών παραγόντων του ιδιωτικού τομέα για την Κυκλική Οικονομία. Η Περιφέρεια Βρυξελλών-Πρωτεύουσας (Brussels Capital Region) ανέπτυξε το Περιφερειακό Πρόγραμμα Κυκλικής Οικονομίας (The Brussels Regional Program for a Circular Economy 2016 – 2020 BRPCE) με στόχο την επιτάχυνση της κυκλικής μετάβασης στην περιοχή μέσα από την παροχή κινήτρων και υποστήριξης στις τοπικές επιχειρήσεις. Βασικό εργαλείο του προγράμματος είναι η μετατροπή των τοπικών περιβαλλοντικών στόχων σε οικονομικές ευκαιρίες για τις επιχειρήσεις, η δημιουργία κυκλικών θέσεων εργασίας και η υποστήριξη της τοπικής παραγωγής (SwitchMed p.1). Οι στόχοι αυτοί επιδιώχθηκαν μέσω μιας πληθώρας μέτρων και δράσεων όπου ενεπλάκησαν τοπικοί δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς στο πλαίσιο μιας πολυπαραγοντικής διαδικασίας συν-δημιουργίας. Οι φορείς αυτοί συνεργάστηκαν ώστε να δημιουργήσουν για παράδειγμα προγράμματα κυκλικής εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης των οικονομικών παραγόντων της περιοχής, ειδικά ανώτερων στελεχών επιχειρήσεων, διευθυντών, υπαλλήλων και αλλά και ατόμων που αναζητούν εργασία. Παράλληλα το πρόγραμμα BRPCE παρείχε οικονομικά κίνητρα σε κυκλικές ή σε μετάβαση επιχειρήσεις όπως η μείωση των φόρων και επιδοτήσεις. Επίσης, δημιουργήθηκαν δίκτυα επιχειρήσεων και επιταχυντών (incubators) ανά οικονομικό

κλάδο (διαχείριση απορριμμάτων, οικοδομικός τομέας, υφάσματα και τροφή) για να υποστηρίξουν την διαδικασία (SwitchMed p.3). Το πρόγραμμα BRPCE παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το Ελληνικό πλαίσιο από άποψη τόσο μεθοδολογίας οργάνωσης αλλά και περιεχομένου. Το πρόγραμμα ουσιαστικά έθεσε το πλαίσιο για την δημιουργία ενός cluster δημοσίων και ιδιωτικών φορέων που συνεργάζονται μεταξύ τους για την επιτάχυνση της κυκλικής οικονομίας στην περιοχή, οργανώνοντας δράσεις, παρέχοντας εκπαίδευση, οικονομικά κίνητρα και δικτύωση, επηρεάζοντας το κανονιστικό πλαίσιο και λαμβάνοντας μέτρα ανά τομέα ενδιαφέροντος. Από τις δράσεις αυτές οι Ελληνικές περιφέρειες μπορούν να πάρουν ιδέες για το πως να υποστηρίξουν τις τοπικές επιχειρήσεις στην μετάβαση, προσαρμόζοντας τα μέτρα στις ανάγκες και χαρακτηριστικά της περιοχής τους αλλά και στις οικονομικές τους δυνατότητες.

Συμπερασματικά, η ανάπτυξη δυναμικού και ιδιαίτερα η διάχυση της γνώσης για την Κυκλική Οικονομία στην Ελλάδα αποτελεί προϋπόθεση για την όποια πρόοδο σε αυτό τον τομέα. Ξεκινώντας από την βάση, το παρόν πρόγραμμα στοχεύει στη δημιουργία πιο ευνοϊκών συνθηκών και νοοτροπιών στις περιφέρειες της χώρας.

7. Ομάδες Στόχοι

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι ομάδες στις οποίες στοχεύουν τα εργαστήρια ανάπτυξης ανθρωπίνου δυναμικού ώστε να αποσαφηνιστεί πλήρως ο χαρακτήρας τους καθώς και ο τρόπος επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης μαζί τους. Επιπλέον, το παρόν κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό εργαλείο για τη σχεδίαση των θεματικών ενοτήτων των εργαστηρίων.

7.1 Ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών φορέων λήψεων αποφάσεων

Για την επίτευξη των βασικών στόχων ολόκληρου του έργου και την εφαρμογή της Κυκλικής Οικονομίας στη χώρα, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η αλλαγή πολιτικής και υποδομών. Σε αυτό το πλαίσιο, η ενδυνάμωση του ανθρώπινου δυναμικού των δημόσιων φορέων είναι απαραίτητη, ειδικά υπό το πρίσμα της εφαρμογής των ανανεωμένων ΠΕΣΔΑ και της κατάρτισης και εφαρμογής των ΤοΣΔΑ.

Το κοινό στο οποίο στοχεύουν τα εργαστήρια ανάπτυξης ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών φορέων λήψεων αποφάσεων περιλαμβάνει:

Συγκεκριμένα:

- Ειδικούς από τις τεχνικές υπηρεσίες των Περιφερειών
- Υπεύθυνους για τη διαχείριση αποβλήτων και την καθαριότητα των Δήμων
- Σύμβουλους (Περιφερειών και Δήμων)
- Αντιδημάρχους καθαριότητας ή εκπρόσωποι από τα γραφεία των Δημάρχων
- Εκπροσώπους των ΦοΔΣΑ που δραστηριοποιούνται στην κάθε περιοχή
- Υπαλλήλους από τις Αναπτυξιακές Δήμων

Ειδικά στην περιφέρεια, τα σεμινάρια ενημέρωσης και ανάπτυξης ικανοτήτων μπορούν να αποτελέσουν πολύ σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της εφαρμογής νέων περιβαλλοντικών πολιτικών, θεσμικών αλλαγών και της Κυκλικής Οικονομίας. Μέσα από καλές πρακτικές και συγκεκριμένα παραδείγματα τα οποία θα εξεταστούν στο πλαίσιο των σεμιναρίων, θα αποσαφηνιστούν οι έννοιες της Κυκλικής Οικονομίας, της πρόληψης και της ολοκληρωμένης διαχείρισης αποβλήτων και θα γίνουν προσιτές σε όλους τους συμμετέχοντες. Η σωστή και έγκυρη ενημέρωση για τις δυνατότητες που προσφέρονται, τις υποδομές που υπάρχουν αλλά και τις επικείμενες υποχρεώσεις των φορέων είναι σημαντικές καθώς θα προωθήσουν την υιοθέτηση λύσεων οι οποίες ταιριάζουν με τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες της κάθε περιοχής.

Παράλληλα, οι φορείς λήψεων αποφάσεων καλούνται να παρακολουθήσουν και το δεύτερο σκέλος του σεμιναρίου που αφορά στην ενημέρωση όλων των ενδιαφερόμενων μερών και αποτελείται από θεματολογία ποικίλης ύλης. Με αυτό τον τρόπο, τα στελέχη των φορέων λήψεων αποφάσεων μπορούν να ενημερωθούν και για τη δημιουργία αλυσίδων αξίας της Κυκλικής Οικονομίας στις επιχειρήσεις και τη βιομηχανία, να αναπτύξουν πιο στενές σχέσεις με τους φορείς που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και να ανταλλάξουν απόψεις για την εφαρμογή συγκεκριμένων λύσεων.

7.2 Ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών ενδιαφερόμενων μερών

Πέραν από τους φορείς λήψεων αποφάσεων, ενδιαφερόμενα μέρη από πολλούς άλλους κλάδους της οικονομίας αποτελούν κοινό-στόχο των σεμιναρίων ανάπτυξης ικανοτήτων, καθώς πολλοί από αυτούς έχουν ισχυρά κίνητρα αλλά και οικονομικό δυναμικό για την εφαρμογή κυκλικών λύσεων στους ευρύτερους τομείς της παραγωγής, των επιχειρήσεων και των υπηρεσιών.

Συγκεκριμένα, μέσα από τη δράση A1.2 του έργου και το παραδοτέο «Έκθεση χαρτογράφησης ενδιαφερόμενων μερών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο» έγινε μια πρώτη προσέγγιση καταγραφής όλων των φορέων που συμμετέχουν στη μετάβαση της χώρας στην κυκλική οικονομία, σύμφωνα με τα εξής κριτήρια²:

Συγκεκριμένα, οι κατηγορίες των ενδιαφερόμενων μερών με βάση τα παραπάνω κριτήρια παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί. Ο πίνακας συμπεριλαμβάνει και τους φορείς λήψεων αποφάσεων, όπως έχουν αναλυθεί στην προηγούμενη ενότητα για λόγους πληρότητας. Σημειώνεται ότι ο αναλυτικός κατάλογος φορέων που αντιστοιχούν τις κατηγορίες αυτές παρατίθεται στο παραδοτέο A1.D2³ του έργου, στην ενότητα 4.

² LIFE-IP CEI-GREECE Παραδοτέο A1.D2 Έκθεση χαρτογράφησης ενδιαφερομένων μερών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, 2020

³ LIFE-IP CEI-GREECE Παραδοτέο A1.D2 Έκθεση χαρτογράφησης ενδιαφερομένων μερών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, 2020

Πίνακας 1, Κατηγοριοποίηση και ρόλος ενδιαφερόμενων μερών

Κατηγορία φορέων	ΡΟΛΟΣ ΣΤΗΝ ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ					ΡΟΛΟΣ ΣΤΟΝ ΚΥΚΛΟ ΔΙΑΧ. ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ					ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΕΡΕΥΝΑΣ				
	Νομοθετικός	Ρυθμιστικός	Επικοινωνιακός	Συμβουλευτικός	Οικονομικός	Συλλογή-μεταφορά αποβλήτων	Παραγωγός αποβλήτων	Επεξεργασία αποβλήτων	Αποδοκτες δευτερογενών υλικών	Προστ. για επαναχρησιμοποίηση	Παραγωγός ενέργειας	Εφαρμογή κυκλικής οικονομίας	Επιμόρφωση/κατάρτιση (A1.2)	Νέες οδηγίες για απόβλητα (A3.2)	Πρότυπα/ τεχν.τροφ. δευτερογενών υλικών (A1.4)
Φορείς κεντρικής διοίκησης	x	x	x		x							x	x	x	
Φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης		x	x		x		x			x		x	x	x	
Φορείς διαχείρισης αποβλήτων		x	x		x		x			x		x	x	x	
Συστήματα εναλλακτικής διαχείρισης		x	x		x		x			x		x	x	x	x
Κλαδικοί-παραγωγικοί φορείς	Αγροτικός κλάδος						x	x	x		x	x	x	x	x
	Βιομηχανικός κλάδος (συμπ κλάδος ανάκτησης)						x	x	x			x	x	x	x
	Κλάδος ενέργειας						x	x	x		x	x	x	x	x
	Κατασκευαστικός κλάδος						x		x			x	x	x	x
	Μεταλλευτικός κλάδος						x					x	x		
	Τουριστικός κλάδος						x					x	x	x	
	Κλάδος εστίασης						x					x	x	x	
	ΣΕΒ		x		x							x		x	x
ΟΚΕ		x		x	x						x		x	x	
Επιμελητήρια		x		x	x						x	x	x	x	
Φορείς μεταφορών						x	x					x	x	x	
Φορείς λιμένων/μαρινών			x				x					x	x	x	
Φορείς ύδρευσης & αποχέτευσης							x	x				x	x	x	
Εμπορικοί φορείς							x			x		x	x	x	x
Φορείς καταναλωτών		x		x			x					x	x	x	
Ασφαλιστικοί/χρηματοπιστωτικοί φορείς		x			x							x	x		
Επιστημονικοί/ερευνητικοί φορείς		x		x								x		x	x
Φορείς εκπαίδευσης				x								x			
ΜΚΟ		x		x								x		x	x
Κόμματα	x	x										x		x	
Ιδρύματα πολιτικής σκέψης		x		x								x		x	
Άλλοι φορείς				x								x		x	

Πέραν των φορέων λήψεων αποφάσεων, για την απλοποίηση της οργάνωσης των εργαστηρίων οι παραπάνω κατηγορίες φορέων διαχωρίζονται περαιτέρω σε ομάδες (clusters). Με αυτό τον τρόπο γίνεται δυνατό να ακολουθείται μια συστημική προσέγγιση σε τοπικό επίπεδο για κάθε ένα από τα 13 Περιφερειακά εργαστήρια και να δίνεται περισσότερη έμφαση στη θεματολογία που ενδιαφέρει τα clusters τα οποία αναμένεται να έχουν αυξημένη συμμετοχή. Προκύπτουν 7 βασικές ομάδες οι οποίες καλύπτουν τον τομέα της αγροδιατροφής, τη βιομηχανία, τον κλάδο φιλοξενίας και εστίασης (HORECA), το εμπόριο, τις υπηρεσίες, την εκπαίδευση & έρευνα και μια τελευταία ομάδα για τους υπόλοιπους φορείς. Οι ομάδες παρουσιάζονται αναλυτικότερα παρακάτω:

7.2 Εμπλοκή του κοινού-στόχος

Η στρατηγική προσέγγιση για την εμπλοκή του κοινού στα εργαστήρια ανάπτυξης ικανοτήτων έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς απαιτείται η συμμετοχή εκπαιδευόμενων από πολύ διαφορετικούς κλάδους και να κρατηθεί το ενδιαφέρον τους κατά τη διάρκεια των τριήμερων εργαστηρίων. Ένας αφοσιωμένος εκπαιδευόμενος είναι πιο πιθανό να ολοκληρώσει το εργαστήριο, να διατηρήσει τις πληροφορίες και να τις κάνει πράξη στην εργασία του.

Πρώθηση των εργαστηρίων

Σύμφωνα και με το Πλάνο κάλυψης εκπαιδευτικών αναγκών & Πλάνο εμπλοκής ομάδων στόχων του παραδοτέου A1.D4⁴ του έργου (κεφάλαιο 4), βασικό μέρος της προσέλκυσης εκπαιδευόμενων στα εργαστήρια κατάρτισης για την ΚΟ είναι η χρήση συγκεκριμένων επικοινωνιακών δράσεων για την εξαγγελία τους, όπως είναι τα εξής:

- Αναρτήσεις σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης του έργου και των εταίρων,
- Ιστοσελίδα του έργου και των εταίρων,
- Ιστοσελίδες των κατά τόπους δημοτικών και περιφερειακών αρχών,
- Δελτία τύπου,
- Στοχευμένες προσκλήσεις μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email)/ τηλεφώνου σε τοπικούς κλαδικούς φορείς,
- Εξασφάλιση παρουσίασης της δράσης σε θεματικές εκθέσεις/εκδηλώσεις π.χ. AGROTICA, PHILOXENIA, FOOD EXPO, Build Expo Greece, Ετήσιο Τακτικό Συνέδριο της ΚΕΔΕ, Athens Fashion Trade Show, Ετήσιο Συνέδριο της ΕΕΔΣΑ κ.α.

Διαδραστικές εκπαιδευτικές μέθοδοι

Παράλληλα, στο πλαίσιο των εργαστηρίων θα αξιοποιηθούν εκπαιδευτικές μέθοδοι ενηλίκων οι οποίες ενισχύουν την εμπλοκή του εκπαιδευόμενου, σύμφωνα και με τις αρχές της εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων, όπως αυτές αποτυπώνονται σε σχετικά επίσημα συγγράμματα (βλ. Κόκκος, Α. (2003). Κεφάλαιο 5: Εκπαιδευτικές τεχνικές. Εκπαιδευτικό Υλικό Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών ΣΕΚ. Τόμος Ι. Αθήνα: ΕΚΕΠΙΣ). Συνοπτικά, παρακάτω παρουσιάζεται η 'εργαλειοθήκη' εκπαιδευτικών μεθόδων η οποία θα χρησιμοποιηθεί για την προετοιμασία του εκπαιδευτικού υλικού των εργαστηρίων:

⁴ LIFE-IP CEI-GREECE Παραδοτέο A1.D4 Εκτίμηση αναγκών κατάρτισης και σχέδιο δέσμευσης ενδιαφερόμενων μερών, 2021

- Εισήγηση
- Εμπλουτισμένη εισήγηση
- Ερωτήσεις – Απαντήσεις
- Συζήτηση
- Καταιγισμός ιδεών
- Ασκήσεις
- Επίδειξη
- Ομάδες εργασίας
- Μελέτη περίπτωσης
- Παιχνίδι ρόλων
- Προσομοίωση
- Λύση προβλήματος
- Αυτοκατευθυνόμενη μάθηση
- Συνέντευξη από ειδικό
- Εκπαιδευτική επίσκεψη

Με την αξιοποίηση των παραπάνω εκπαιδευτικών μεθόδων, το έργο σκοπεύει να εμπλέξει πιο ενεργά τα ενδιαφερόμενα μέρη, τόσο σε γνωσιακό επίπεδο όσο και σε πρακτικό επίπεδο, με την εφαρμογή της κυκλικής οικονομίας.

Θεματολογία

Επιπλέον, η διαμόρφωση του περιεχομένου κάθε σεμιναρίου σύμφωνα με τις ανάγκες των εκπαιδευομένων, ιδιαίτερα σε συνδυασμό με την παρουσίαση καλών πρακτικών και παραδειγμάτων τα οποία οι εκπαιδευόμενοι κατανοούν ή/και ταυτίζονται με την επαγγελματική τους πραγματικότητα, εκτιμάται ότι θα τους ωθήσει αφενός στην καλύτερη κατανόηση του αντικειμένου, αφετέρου στην ευκολότερη διάδοση της πληροφορίας στα ομότιμα μέλη των φορέων τους οποίους εκπροσωπούν.

Βεβαίωση παρακολούθησης

Τέλος, σε κάθε εκπαιδευόμενο θα παρέχεται ειδική βεβαίωση παρακολούθησης του εργαστηρίου και για την ενίσχυση του βιογραφικού του αλλά και για την παροχή της στον φορέα για τον οποίο εργάζεται, εφόσον κάτι τέτοιο απαιτείται. Με αυτό τον τρόπο πιστοποιείται ότι ο εκπαιδευόμενος διέθεσε το χρόνο του σε αυτή τη δραστηριότητα και η συμμετοχή στα εργαστήρια γίνεται πιο ελκυστική.

8. Ανάλυση στόχων και αναγκών κατάρτισης σε τοπικό επίπεδο

8.1 Προσδιορισμός των κύριων τομέων και των αναγκών ανάπτυξης ικανοτήτων σε κάθε περιοχή

8.1.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται μια αρχική προσέγγιση των στόχων και των αναγκών των εργαστηρίων κατάρτισης Κυκλικής Οικονομίας σε τοπικό επίπεδο. Κάθε Περιφέρεια εξετάζεται ως προς τα βασικά της χαρακτηριστικά. Οι βασικές πηγές πληροφορίας για τα δυναμικά των Περιφερειών, τον οικονομικό τους χαρακτήρα, την απασχόληση αλλά και τα προβλήματα που έχει η διαχείριση αποβλήτων σε αυτές είναι οι παρακάτω:

- Τα Περιφερειακά Σχέδια Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) καθώς και οι Στρατηγικές Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΣΜΠΕ) που τα συνοδεύουν
- Δεδομένα από τη Eurostat
- Δεδομένα από την ΕΛΣΤΑΤ
- Άλλες μεμονωμένες πηγές πληροφορίας, όπως είναι οι ιστοσελίδες των Περιφερειών, των Επιμελητηρίων, μεμονωμένες μελέτες, κλπ.

Στόχος αυτής της ενότητας είναι να αναδείξουν τους σημαντικότερους παραγωγικούς τομείς της κάθε Περιφέρειας εξετάζοντας οι οποίοι προσφέρουν το μεγαλύτερο δυναμικό κατάρτισης και εφαρμογής των αρχών της Κυκλικής Οικονομίας.

8.1.2 Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Αναφορικά με την παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη κατατάσσεται 7^η ανάμεσα στις άλλες Περιφέρειες, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat⁵. Σύμφωνα με τη μελέτη επικαιροποίησης του ΠΕΣΔΑ⁶, η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης είναι κυρίως αγροτική, με ποσοστό συμμετοχής του πρωτογενούς τομέα στο ΑΕΠ υπερδιπλάσιου του εθνικού μέσου όρου. Σε αυτή παράγεται το 10% του εθνικού προϊόντος του αγροτικού τομέα, το 4,4% της μεταποίησης και 3,5% των υπηρεσιών, σύμφωνα με στοιχεία του 2001. Σημαντικό ρόλο σε αυτό παίζει και ο αλιευτικός τομέας της Περιφέρειας, ο οποίος είναι και ο πιο ανεπτυγμένος σε όλη τη χώρα, με αξιόλογη συμμετοχή στη διαμόρφωση του Περιφερειακού εισοδήματος.

Στους Νομούς Δράμας και Καβάλας παρατηρείται εκτεταμένη μαρμαροφορία και δραστηριοποιούνται 140 επιχειρήσεις με 3.000 περίπου εργαζόμενους, παράγοντας ετησίως πάνω από 350.000 m³ όγκου μαρμάρου, που αποτελεί το 73% της συνολικής εθνικής παραγωγής.

Στην Περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, η κύρια δραστηριότητα, όσον αφορά το δευτερογενή τομέα παραγωγής, προέρχεται από την μεταποίηση και τις κατασκευές. Υπάρχουν

⁵ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

⁶ Δι.Α.Α.ΜΑ.Θ. Α.Α.Ε., 2016. Μελέτη επικαιροποίησης του Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

πέντε Βιομηχανικές Περιοχές (ΒΙΠΕ), και τρία Βιοτεχνικά Πάρκα (ΒΙΟΠΑ) σε διάφορες περιοχές. Οι επιχειρήσεις της Περιφέρειας, κατανέμονται κυρίως στους κλάδους:

- Τροφίμων και ποτών (30,8%),
- Ξύλου και επίπλου (24,3%),
- Μεταλλικών κατασκευών (18,2%)
- Ετοίμου ενδύματος (16,5%)

Το σημαντικότερο ρόλο στον τριτογενή τομέα παραγωγικής δραστηριότητα στην περιφέρεια διαδραματίζει το εμπόριο και οι μεταφορές, ενώ έπονται οι δημόσιες υπηρεσίες, η εκπαίδευση και τα ξενοδοχεία – εστιατόρια. Ως ανερχόμενες δραστηριότητες χαρακτηρίζονται οι τράπεζες, οι ασφάλειες και οι κτηματομεσιτικές υπηρεσίες, καθώς και η δημόσια διοίκηση. Όσον αφορά στην τουριστική δραστηριότητα της Περιφέρειας, αυτή είναι προσανατολισμένη στον μαζικό και θαλάσσιο τουρισμό, με ενισχυμένες κυρίως τις ζώνες της Θάσου και της παραλίας Καβάλας. Η συμμετοχή πάντως του τουρισμού, σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, είναι μειωμένη⁷.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, συμπεραίνεται ότι από τις ομάδες (clusters) ενδιαφερόμενων μερών που καθορίστηκαν στην ενότητα 2.2 παραπάνω η πιο σημαντική είναι η Αγροδιατροφή, με έμφαση στις αλιευτικές δραστηριότητες αλλά και τη βιομηχανία τροφίμων. Αμέσως μετά έρχονται η βιομηχανία και το εμπόριο με τις υπηρεσίες, ενώ οι δραστηριότητες HORECA, η εκπαίδευση & έρευνα και οι άλλοι φορείς αναμένονται να έχουν μικρότερη συμμετοχή.

8.1.3 Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής Αρχής για το 2011, το εργατικό δυναμικό στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας απασχολείται στον πρωτογενή τομέα σε ποσοστό 12%, στον δευτερογενή τομέα σε ποσοστό 20% και στον τριτογενή κατά 68%. Επίσης, παρατηρείται σημαντική πτώση σε απόλυτα μεγέθη, με ιδιαίτερη αποδυνάμωση του δευτερογενούς τομέα, ενώ αυξάνει το εργατικό δυναμικό στον τριτογενή τομέα, με περαιτέρω ενίσχυση της επικρατούσας τάσης τριτογενοποίησης της οικονομίας⁸.

Σύμφωνα με δεδομένα από τη Eurostat⁹, συγκριτικά με τις υπόλοιπες Περιφέρειες της Ελλάδας, η Κεντρική Μακεδονία έχει κατά πολύ τη μεγαλύτερη παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Ως προς τη διάρθρωση του τομέα διακρίνονται τα υψηλά ποσοστά αροτριάων και αρδευθεισών καλλιέργειών, η υψηλή συγκέντρωση της εθνικής παραγωγής σιτηρών, βιομηχανικών και αρωματικών φυτών, η βελτιωμένη διάρθρωση των εκμεταλλεύσεων σχετικά με το μέσο όρο της χώρας, ο συγκριτικά υψηλός βαθμός μηχανοποίησης και οργάνωσης σε επιχειρηματικά πλαίσια των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και η εκμετάλλευση σημαντικού ποσοστού του ζωικού κεφαλαίου της χώρας¹⁰. Επιπλέον, οι δραστηριότητες στον τομέα αλιείας – υδατοκαλλιέργειας είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες στην περιοχή.

⁷ Δι.Α.Α.ΜΑ.Θ. Α.Α.Ε., 2016. Μελέτη επικαιροποίησης του Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΣΔΑ) της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

⁸ ΦΟΔΣΑ Κεντρικής Μακεδονίας, 2016. Αναθεώρηση Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΣΔΑ) Κεντρικής Μακεδονίας & Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

⁹ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

¹⁰ ΦΟΔΣΑ Κεντρικής Μακεδονίας, 2016. Αναθεώρηση Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΣΔΑ) Κεντρικής Μακεδονίας & Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

Στον δευτερογενή τομέα, η ΠΚΜ έχει διαχρονικά σημαντική παρουσία και ακολουθεί την Αττική στο κεφαλαιακό και παραγωγικό δυναμικό της χώρας. Ειδικά ο μεταποιητικός κλάδος στην Περιφέρεια απορροφά μεγάλο τμήμα της απασχόλησης και η εξέλιξή της επηρεάζει την κοινωνική συνοχή, ενώ αποτελεί βασική συνιστώσα της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας λόγω των έντονων, αμφίδρομων ή μη σχέσεων με άλλες παραγωγικές δραστηριότητες και στους τρεις τομείς της οικονομίας. Τα βασικότερα βιομηχανικά προϊόντα της περιοχής είναι τα τρόφιμα και ποτά, κλωστοϋφαντουργικά, είδη ένδυσης και δέρματος, μηχανές και εξοπλισμοί, μεταλλικές κατασκευές, έπιπλα και είδη ξύλου κ.α.

Η στροφή της περιφερειακής οικονομίας προς τον τριτογενή τομέα επιτάθηκε στην τελευταία δεκαετία, δημιουργώντας απασχόληση ικανή να απορροφήσει μέρος της απελευθέρωσης δυναμικού από τον αγροτικό τομέα συν μέρος της προσφοράς εργασίας από τους οικονομικούς μετανάστες. Η γενική εικόνα του τριτογενή τομέα της Περιφέρειας που προκύπτει είναι θετική ως προς την υψηλή συμμετοχή κλάδων των υπηρεσιών (χονδρικό και λιανικό εμπόριο, εκπαίδευση, υγεία-πρόνοια) στην οικονομική δραστηριότητα και την απασχόληση. Ωστόσο, παρουσιάζει χαμηλότερη συγκέντρωση στους δυναμικούς κλάδους (χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, μεταφορές και αποθήκευση, επικοινωνίες, δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλυμάτων και υπηρεσιών εστίασης, κλπ.) που είναι σε θέση να προσδώσουν στις υπηρεσίες το ρόλο του κινητήρα της περιφερειακής ανάπτυξης. Από τουριστικής άποψης η ΠΚΜ είναι από τις πλέον ανεπτυγμένες της Χώρας, αν και χαρακτηρίζεται από άνιση τουριστική ανάπτυξη, με ιδιαίτερα ανεπτυγμένες περιοχές της Χαλκιδικής και της Πιερίας, περιοχές με μεσαία τουριστική κίνηση όπως η Θεσσαλονίκη και περιοχές με χαμηλή τουριστική ανάπτυξη όπως το Κιλκίς, η Πέλλα, οι Σέρρες και η Ημαθία.

Κατά συνέπεια, αναφορικά με τις ομάδες (clusters) ενδιαφερόμενων μερών που καθορίστηκαν στην ενότητα 2.2 παραπάνω, εξέχουσα συμμετοχή στα εργαστήρια ανάπτυξης ικανοτήτων αναμένονται να έχουν εκπαιδευόμενοι από τον τομέα της αγροδιατροφής και τουρισμού (HORECA). Επιπλέον, οι υπηρεσίες και η βιομηχανία αναμένεται να συμμετέχουν έντονα, ενώ ακολουθούν το εμπόριο, η εκπαίδευση & έρευνα και οι άλλοι φορείς.

8.1.4 Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Σύμφωνα με το Περιφερειακό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Δυτικής Μακεδονίας¹¹, οι αρδευθείσες εκτάσεις στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας αποτελούν το ένα πέμπτο του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων, ποσοστό αρκετά μικρότερο από το αντίστοιχο ποσοστό της Χώρας. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat¹², η Δυτική Μακεδονία κατατάσσεται στη 8^η θέση ανάμεσα στις άλλες Περιφέρειες.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική αλλαγή στην κατεύθυνση και στη διάρθρωση της παραγωγής. Έτσι, οι κυρίαρχοι κλάδοι (καπνός, τεύτλα, σιτηρά κλπ.) δίνουν τη θέση τους στην παραγωγή τοπικών ποιοτικών προϊόντων, ενώ εμφανίζονται και νέοι κλάδοι παραγωγής με

¹¹ Δι.Α.ΔΥ.ΜΑ. ΑΕ, 2016. *Περιφερειακό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Δυτικής Μακεδονίας*

¹² Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

προοπτικές (ενεργειακά φυτά, αρωματικά φυτά, βιολογικές καλλιέργειες κλπ.). Τα δυναμικότερα προϊόντα της Περιφέρειας εξακολουθούν να είναι ο κρόκος, τα όσπρια και ειδικότερα τα φασόλια, τα αμπέλια κυρίως για παραγωγή κρασιού, τα μήλα και τα ροδάκινα. Οι δυναμικότεροι κλάδοι της κτηνοτροφίας αφορούν τα βοοειδή και τα αιγοπρόβατα. Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται δυναμικά η εκτροφή γουνοφόρων ζώων, κυρίως στην ευρύτερη περιοχή του άξονα Καστοριάς-Εράτουρας-Σιάτιστας και στην Π.Ε. Καστοριάς που δίνει προοπτικές υποκατάστασης τμήματος των εισαγωγών ώστε να γίνει περισσότερο ανταγωνιστικός ο κλάδος της γουνοποιίας.

Στο δευτερογενή τομέα, η Περιφέρεια εξακολουθεί να παρουσιάζει εξειδίκευση στους κλάδους της ενέργειας, της εξόρυξης και της γουνοποιίας. Στον κλάδο της ενέργειας η σημαντικότερη δραστηριότητα είναι αυτή της ΔΕΗ, καθώς στην Δυτική Μακεδονία λειτουργούσαν οι Ατμοηλεκτρικοί Σταθμοί για παραγωγή ενέργειας από τη ΔΕΗ, οι οποίοι σταδιακά θα κλείσουν στο πλαίσιο του σχεδίου απεξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα. Για αυτό το λόγο, τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται ιδιαίτερα και οι ΑΠΕ στην περιοχή. Επιπλέον, η εξόρυξη των ορυκτών αποτελεί οικονομικό κλάδο της Περιφέρειας με εθνική διάσταση, αφού η εξόρυξη και χρήση του λιγνίτη για την παραγωγή ενέργειας συμβάλει σε κρίσιμο βαθμό στη διαμόρφωση του αναπτυξιακού αποτελέσματος της Περιφέρειας. Επίσης υπάρχει αρκετή λατομική δραστηριότητα στην Περιφέρεια και εξορύσσονται και άλλα μεταλλεύματα και βιομηχανικά ορυκτά. Ο κλάδος της γουνοποιίας, παραμένει ένας ανθεκτικός κλάδος στον τομέα της μεταποίησης παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει. Οι υπόλοιπες μεταποιητικές επιχειρήσεις της Περιφέρειας σχετίζονται κυρίως με τους κλάδους των ειδών διατροφής, του ξύλου και φελλού και των ειδών επίπλωσης και αφορούν τοπικά προϊόντα του πρωτογενούς τομέα (κυρίως οινοποιία, τυροκομεία, μονάδες παραγωγής κρέατος, αλευρόμυλους, μονάδες μεταποίησης βιολογικών προϊόντων, και αρωματικών φαρμακευτικών φυτών καθώς και μονάδες παραγωγής ζωοτροφών).

Οι τριτογενείς δραστηριότητες της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας είναι πολύ λιγότερο ανεπτυγμένες και αφορούν την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τον τουρισμό. Στην Περιφέρεια λειτουργεί το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Όσον αφορά τον τουρισμό, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες Περιφέρειες της Χώρας, η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας κατέχει την τελευταία θέση όσον αφορά την πληρότητα των κλινών και η συντριπτική πλειονότητα αφίξεων και διανυκτερεύσεων αφορά ημεδαπούς, σε αντίθεση με το σύνολο Χώρας¹³.

Οι εκπαιδευόμενοι που αναμένεται να αποτελούν την πλειοψηφία του εργαστηρίου προέρχονται από την ομάδα της βιομηχανίας, με σημαντικούς εκπροσώπους από τον κλάδο ενέργειας (ΔΕΗ, ΑΠΕ, κλπ.). Ακολουθούν η αγροδιατροφή, η εκπαίδευση & έρευνα και η ομάδα HORECA, ενώ οι υπόλοιπες ομάδες αναμένονται να υπο-εκπροσωπούνται.

8.1.5 Περιφέρεια Ηπείρου

Αναφορικά με την παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, η Ήπειρος κατατάσσεται 9^η ανάμεσα στις άλλες Περιφέρειες, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat¹⁴. Σύμφωνα με την Αναθεώρηση του Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας

¹³ Δι.Α.ΔΥ.ΜΑ. ΑΕ, 2016. *Περιφερειακό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Δυτικής Μακεδονίας*

¹⁴ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

Ηπειρού¹⁵, η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα παρουσιάζει μεγαλύτερη ένταση στις πεδιάδες της Άρτας και της Πρέβεζας και σε κτηνοτροφικές περιοχές της Περιφέρειας. Τα είδη των καλλιεργειών περιλαμβάνουν κυρίως οι βοσκοτόπια και οπωροκηπευτικά, ενώ σε μικρότερο βαθμό απαντώνται δενδρώδεις καλλιέργειες, αμπέλια και σταφιδάμπελα. Η κτηνοτροφία είναι αρκετά ανεπτυγμένη και σε ορισμένους τομείς το ζωικό κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό ποσοστό του συνόλου της Χώρας. Χαρακτηριστικά, οι περισσότερες από τις μονάδες αιγοπροβατοτροφίας είναι σχετικά μικρές και οι περισσότεροι απασχολούμενοι σε αυτές ασχολούνται παράλληλα και συμπληρωματικά με τη γεωργία, από την οποία καλύπτουν τις ανάγκες διατροφής του μεγαλύτερου μέρους του ζωικού τους πληθυσμού. Η πτηνοτροφική δραστηριότητα είναι επίσης οργανωμένη και παρουσιάζει μεγάλη άνθηση, ειδικότερα με την κρεατοπαραγωγό κτηνοτροφία να είναι καθιερωμένη και να διαθέτει δίκτυο διανομής σε ολόκληρη τη χώρα. Η αλιεία εσωτερικών υδάτων (ποτάμια, λίμνες, ιχθυοκαλλιέργειες) είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη στην Περιφέρεια, όπου λειτουργούν πάνω από 60 εκτροφεία πέστροφας (άνω των 1200tn τόνους ψαριών ετησίως

Ο πιο εύρωστος κλάδος της μεταποίησης είναι αυτός των τροφίμων και ειδικότερα οι υποκλάδοι της επεξεργασίας και παραγωγής προϊόντων κρέατος και τυροκομικών. Οι επιχειρήσεις αυτών των κλάδων όχι μόνο είναι και οι περισσότερες σε αριθμό, αλλά αρκετές από αυτές είναι μεσαίου και μεγάλου μεγέθους. Μάλιστα, στην Ήπειρο λειτουργούν 3 από τις μεγαλύτερες βιομηχανίες παραγωγής γάλακτος και τυριών της χώρας, καθώς και 35 μικρές και μεσαίες μονάδες μεταποίησης γάλακτος.

Στον τριτογενή τομέα σημειώνεται μεγέθυνση της απασχόλησης μεταξύ του 1991 και του 2011, ωστόσο υπολείπεται του ποσοστού απασχόλησης που συγκεντρώνει ο τριτογενής τομέας σε εθνικό επίπεδο. Οι σημαντικότεροι κλάδοι είναι¹⁶:

- Το εμπόριο, συντήρηση και επισκευή αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσικλετών – λιανική πώληση καυσίμων οχημάτων
- το χονδρικό εμπόριο και εμπόριο με προμήθεια, εκτός από το εμπόριο αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσικλετών
- το λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσικλετών - επισκευή ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης
- τα ξενοδοχεία και εστιατόρια
- οι χερσαίες μεταφορές,
- οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες
- άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών.

Η περιοχή δεν αποτελεί μια τυπική τουριστική περιοχή, παρ' όλα αυτά όμως προσελκύει μεγάλο μέρος του εσωτερικού τουρισμού, καθώς και του εξωτερικού, κυρίως λόγω της φυσικής της ομορφιάς και της γεωμορφολογίας της. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο αριθμός των καταλυμάτων στην περιοχή έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Ανάπτυξη παρουσιάζουν και οι κλάδοι του εμπορίου και της παροχής υπηρεσιών.

¹⁵ Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Περιφέρειας Ηπείρου, 2016. *Αναθεώρηση του Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Ηπείρου*

¹⁶ Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Περιφέρειας Ηπείρου, 2016. *Αναθεώρηση του Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Ηπείρου*

Συμπερασματικά, οι εκπαιδευόμενοι που αναμένεται να αποτελούν την πλειοψηφία του εργαστηρίου προέρχονται από την ομάδα της αγροδιατροφής και της βιομηχανίας, με σημαντικούς εκπροσώπους από τους κλάδους της κτηνοτροφίας και της παραγωγής προϊόντων κρέατος και γαλακτοκομικών. Ακολουθούν το εμπόριο, ο τουρισμός και η εκπαίδευση & έρευνα ενώ οι υπόλοιπες ομάδες αναμένονται να υπο-εκπροσωπούνται.

8.1.6 Περιφέρεια Θεσσαλίας

Η Θεσσαλία κατέχει τη δεύτερη θέση στην παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων ανάμεσα στις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat¹⁷. Η συμμετοχή του πρωτογενή τομέα στη συνολική ΑΠΑ της Περιφέρειας ανέρχεται στο 9% για το έτος 2011, διαδραματίζοντας έτσι σημαντικό ρόλο στην οικονομία της Περιφέρειας. Όσον αφορά τη φυτική παραγωγή επικεντρώνεται κυρίως στο σκληρό σιτάρι, στα βιομηχανικά φυτά (με εξειδίκευση στα αχλάδια και τη βιομηχανική ντομάτα) και στα νωπά λαχανικά. Όσον αφορά τη ζωική παραγωγή, ο σημαντικότερος κλάδος της κτηνοτροφίας είναι η αιγοπροβατοτροφία που αποτελεί το 58,6% της εθνικής παραγωγής, 18% του εγχώριου πρόβειου γάλακτος και 16% του εγχώριου αίγειου γάλακτος. Ακολουθούν η βοοτροφία που αποτελεί το 33% της ελληνικής παραγωγής βόειου κρέατος και το 15% του βόειου γάλακτος και η χοιροτροφία που αποτελεί το 24% της εθνικής παραγωγής χοιρινού κρέατος.

Ο δευτερογενής τομέας στη Περιφέρεια Θεσσαλίας έχει ιδιαίτερη σημασία, για την οικονομία της Περιφέρειας. Κυρίαρχη δραστηριότητα του δευτερογενή τομέα στην Περιφέρεια είναι η μεταποίηση, με 76% συμμετοχή στην ΑΠΑ του δευτερογενή τομέα το 2011, παρά τη δραματική μείωσή της σε αυτή τη δραστηριότητα. Δεύτερη κατά σειρά δραστηριότητα του δευτερογενή τομέα είναι οι κατασκευές. Παρ' όλα αυτά, η σημασία του δευτερογενή τομέα στη Περιφέρεια Θεσσαλίας δεν έγκειται μόνο στο υψηλό επίπεδο δημιουργούμενης ΑΠΑ, αλλά και στο γεγονός ότι αυτός συνδέεται σε σημαντικό βαθμό με τον πρωτογενή τομέα της Περιφέρειας, κυρίως στο πλαίσιο της πρώτης και δεύτερης μεταποίησης αγροτικών προϊόντων, καθώς επίσης και ο κλάδος του μετάλλου με τον κατασκευαστικό τομέα.

Ο τριτογενής τομέας κυριαρχεί ως δραστηριότητα στην Περιφέρεια. Η πλέον σημαντική δραστηριότητα του τριτογενή τομέα στη Περιφέρεια είναι η Δημόσια Διοίκηση, και ακολουθούν το Εμπόριο και υπηρεσίες. Τέλος η διαχείριση ακίνητης περιουσίας είναι η τρίτη κατά σειρά σημαντική οικονομική δραστηριότητα, τόσο ως αξία παραγωγής, όσο και ως συμμετοχή στην ΑΠΑ του τριτογενή τομέα της Περιφέρειας. Οι υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες του τριτογενή τομέα στη Περιφέρεια είναι πολύ ισχνές, φθίνοντας διαχρονικά το ποσοστό συμμετοχής τους, με εξαίρεση τις οικονομικές δραστηριότητες που συνδέονται άμεσα με τον τουρισμό, ο οποίος εξελίσσεται σε δυναμική οικονομική δραστηριότητα της Περιφέρειας¹⁸.

Συνεπώς, θα λέγαμε ότι στην Περιφέρεια Θεσσαλίας δεσπόζει ο τομέας της Αγροδιατροφής, σε επίπεδο πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα. Ακολουθούν το εμπόριο, οι υπηρεσίες και ο τουρισμός (HORECA) και δεν αναμένεται ιδιαίτερη συμμετοχή από εκπαιδευόμενους από τις υπόλοιπες ομάδες.

¹⁷ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

¹⁸ Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2016. *Επικαιροποίηση Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Θεσσαλίας*

8.1.7 Περιφέρεια Ιόνιων Νήσων

Όσον αφορά στην παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat¹⁹, η Περιφέρεια Ιόνιων Νήσων κατατάσσεται τελευταία ανάμεσα στις άλλες Περιφέρειες της χώρας. Συγκεκριμένα, η Κέρκυρα παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό καλλιεργούμενης γεωργικής γης και χαρακτηρίζεται από τις εκτεταμένες ελαιοκαλλιέργειες και τις καλλιέργειες εσπεριδοειδών, όπως επίσης των κτηνοτροφικών φυτών και των λαχανικών και θερμοκηπίων. Οι σημαντικότερες καλλιέργειες είναι οι δενδρώδεις καλλιέργειες με κυρίαρχη την ελιά. Σημαντικό είναι το ποσοστό των αροτραίων εκτάσεων, ενώ ελάχιστο των αμπελιών και της κηπευτικής γης η οποία εξ αντικειμένου απαιτεί μικρή έκταση. Επίσης, η Κέρκυρα χαρακτηρίζεται από την παραγωγή του κουμ -κουάτ ως προϊόν προέλευσης και την επεξεργασία του και την διάθεσή του κυρίως στην τουριστική αγορά²⁰.

Στη Λευκάδα, τα κύρια είδη παραγωγής είναι το λάδι, το κρασί και η κτηνοτροφία στις πλέον ορεινές περιοχές του Νομού. Σε πολύ μικρή έκταση στις ανατολικές και νότιες πεδινές εκτάσεις του νησιού υπάρχουν λιγαστές καλλιέργειες εσπεριδοειδών και κηπευτικών. Η μελισσοκομία σημειώνει άνθιση με σταθερή αύξηση του αριθμού των κυψελών. Η ευρύτερη θαλάσσια περιοχή της Λευκάδας είναι κατάλληλη για την ανάπτυξη της αλιείας. Υπάρχει σημαντική ποικιλία αλιευμάτων καθώς επίσης και σημαντικός αριθμός αλιευτικών σκαφών και απασχολούμενων με την αλιεία. Επίσης, από την σύγκριση της διαχρονικής εξέλιξης της αλιείας κατά τα τελευταία χρόνια, προκύπτει ότι υπάρχει σταθερή αύξηση της παραγωγής και της παραγωγικότητας, ενώ ο αριθμός των εργαζομένων παραμένει σταθερός. Η ύπαρξη σημαντικών λιμνοθαλασσών στο βορειοανατολικό τμήμα του νησιού καθιστά εφικτή την ανάπτυξη της ημιεντατικής ιχθυοκαλλιέργειας.

Όσον αφορά την Κεφαλονιά και την Ιθάκη, στη γεωργική παραγωγή έχουν αξιόλογη παραγωγή ελαιολάδου, γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων, κρέατος, πατάτες, ντομάτες και εσπεριδοειδή. Τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε πτώση στην καλλιέργεια της σταφιδαμπέλου και των αροτραίων, ενώ αύξηση παρατηρήθηκε στα εσπεριδοειδή. Στο Νομό λειτουργούν οι περισσότερες στην Περιφέρεια σε αριθμό και δυναμικότητα, ιχθυοτροφικές μονάδες. Τα βασικά παραγόμενα είδη από την ιχθυοτροφική δραστηριότητα είναι τσιπούρα και λαβράκι. Ευρέως γνωστά είναι τα κρασιά της Κεφαλονιάς «Ρομπόλα», «Μοσχάτος» και «Μαυροδάφνη» όπως επίσης και το λάδι, ενώ βρίσκονται στην διαδικασία ολοκλήρωσης του χαρακτηρισμού το κεφαλοτύρι και η μυζήθρα Κεφαλονιάς.

Ο πρωτογενής τομέας απασχόλησης και ειδικότερα η γεωργία αποτελεί ακόμη σημαντικότερη πηγή εισοδήματος της Ζακύνθου μαζί με τον τουρισμό, παρά το γεγονός της μείωσης των αροτραίων εκτάσεων κατά 19,98% εξ αιτίας της διόγκωσης του τουρισμού. Κύριες Καλλιέργειες είναι της ελιάς και του αμπελιού που υποστηρίζει την πλούσια οινική παράδοση της Ζακύνθου. Ένα από τα βασικά αμπελουργικά προϊόντα είναι η μαύρη κορινθιακή σταφίδα. Στη Ζάκυνθο υπάρχουν καλλιεργούμενες ποικιλίες φυτών προσαρμοσμένων στις τοπικές συνθήκες όπως το

¹⁹ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

²⁰ Περιφέρεια Ιόνιων Νήσων, 2016. Αναθεώρηση Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕ.Σ.Δ.Α.) Ιόνιων Νήσων, Τελική Έκθεση

Ζακυνθινό Πεπόνι, το Ζακυνθινό Νεροκρέμμυδο. Επίσης, έχει αναπτυχθεί μία από τις πλέον μεγαλόσωμες φυλές προβάτων στην Ελλάδα το πρόβατο φυλής Ζακύνθου.

Ο δευτερογενής τομέας είναι προσανατολισμένος στην αξιοποίηση των αγροτικών προϊόντων. Συγκεκριμένα, στην Κέρκυρα οι περισσότερες επιχειρήσεις αφορούν ελαιοτριβεία, ενώ πλέον σύγχρονες μορφές άρχισαν να εμφανίζονται λόγω της ανάπτυξης της τουριστικής αγοράς, όπως «εισαγωγή» δερμάτων και γούνας από τον τόπο παραγωγής (Καστοριά) και ραφή στο νησί. Στη Λευκάδα, το μεγαλύτερο ποσοστό των μονάδων του δευτερογενούς τομέα αφορά δύο συγκεκριμένες ομάδες: τις μονάδες επεξεργασίας, μεταποίησης, τυποποίησης, συσκευασίας γεωργικών προϊόντων (ελαιοτριβεία, τα οινοποιεία και εμφιαλωτήρια οίνου), αλλά κυρίως τις μονάδες που σχετίζονται με την παραγωγή οικοδομικών υλικών ή γενικότερα έχουν σχέση με την οικοδομική δραστηριότητα (μονάδες παραγωγής αμμοχάλικου και έτοιμου σκυροδέματος και άλλες μονάδες σχετικές με την παραγωγή οικοδομικών υλικών όπως παρασκευής τσιμεντόλιθων, επεξεργασίας μαρμάρων, ξυλουργεία κλπ.). Ορισμένες μεταποιητικές μονάδες και συνεργεία σχετίζονται με την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού (ναυπηγοξυλουργεία, εγκαταστάσεις αποθήκευσης και τροφοδοσίας σκαφών με υγρά καύσιμα, συνεργεία επισκευής μηχανών θαλάσσης κλπ.). Στις νήσους Κεφαλλονιά και Ιθάκη, ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει μικρή δραστηριότητα, στηριζόμενος περισσότερο στις κατασκευές. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μονάδων του δευτερογενούς τομέα στη Ζάκυνθο αφορά δύο συγκεκριμένες ομάδες α) τις μονάδες επεξεργασίας μεταποίησης συσκευασίας προϊόντων (οινοποιεία, σταφιδεργοστάσια, σφαγεία, τυροκομεία, αλευρόμυλοι κλπ.) και β) τις μονάδες που σχετίζονται με την παραγωγή οικοδομικών υλικών ή γενικότερα έχουν σχέση με την οικοδομική δραστηριότητα (μονάδες παραγωγής αμμοχάλικου και έτοιμου σκυροδέματος, τα σχιστήρια πέτρας και μαρμάρου, τα ξυλουργεία, σιδηρουργεία κλπ.). Επιπλέον, η οικοδομική δραστηριότητα που σχετίζεται με την ανάπτυξη του τουρισμού δημιούργησε μια μικρή αύξηση στον τομέα των ορυχείων και στον βιοτεχνικό τομέα²¹.

Εκείνο που χαρακτηρίζει την Π.Ε. Κέρκυρας στο τριτογενή τομέα, εκτός του τουρισμού είναι η ιδιαίτερα αυξημένη δραστηριότητα στο χονδρεμπόριο και το λιανικό εμπόριο. Ο τζίρος τους μάλιστα είναι υψηλότερος του τζίρου του τουρισμού. Στον κλάδο του τουρισμού, στην Κέρκυρα, παρά τις μεγάλες επενδύσεις που έγιναν ιδιαίτερα στην Ζάκυνθο, συνεχίζουν να είναι συγκεντρωμένες οι περισσότερες κλίνες των ξενοδοχειακών μονάδων. Όσον αφορά τη Λευκάδα, ο Νομός μετασηματίστηκε τις τελευταίες δεκαετίες από μια παραδοσιακή αγροτική οικονομία σε μια οικονομία υπηρεσιών όπου επικρατεί – κυριαρχεί ο τουρισμός. Η τουριστική ανάπτυξη έγινε με βάση το κυρίαρχο πρότυπο του μαζικού τουρισμού, που χαρακτηρίζεται από την εποχικότητα και την χαμηλή ποιότητα και εισόδημα των τουριστών και εντοπίζεται κυρίως στην ανατολική παραθαλάσσια ζώνη του νησιού, λόγω της ιδιαίτερης γεωμορφολογίας του. Και για την Κεφαλονιά, τα 3/4 του προϊόντος της προέρχεται από τον τριτογενή τομέα της οικονομίας (υπηρεσίες). Σε αυτό κατά 19% συμβάλει ο τουρισμός, (κυρίως υπηρεσίες ξενοδοχείων και εστιατορίων). Στη Ζάκυνθο, ο τουρισμός αποτελεί τον δυναμικότερο τομέα της οικονομίας του νησιού και η συμμετοχή του τριτογενή τομέα γενικά στο Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν είναι καθοριστική και συνεχώς αυξανόμενη. Η "έκρηξη" του Τουρισμού και η απαρχή σημαντικών επενδύσεων συνέβη δεκαετία του 1980 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Η ανάπτυξη του

²¹ Περιφέρεια Ιόνιων Νήσων, 2016. *Αναθεώρηση Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕ.Σ.Δ.Α.) Ιόνιων Νήσων, Τελική Έκθεση*

τουριστικού τομέα συνοδεύτηκε από αλματώδη ανάπτυξη όλων των τεχνικών υποδομών και την ραγδαία εξέλιξη των τοπικών αγορών και της τοπικής οικονομίας²².

Συνεπώς, η πλειονότητα των εκπαιδευόμενων στο εργαστήριο ανάπτυξης ικανοτήτων της Περιφέρειας αναμένεται να προέρχεται από την ομάδα της φιλοξενίας (HORECA). Ακολουθούν το εμπόριο, η ομάδα της αγροδιατροφής και των υπηρεσιών, ενώ οι υπόλοιπες μάλλον θα υποεκπροσωπούνται στο εργαστήριο.

8.1.8 Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Η Δυτική Ελλάδα κατέχει την 4^η θέση στην παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων ανάμεσα στις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat²³. Σύμφωνα με την τροποποίηση του ΠΕΣΔΑ της Περιφέρειας²⁴, η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία αποτελούν παραδοσιακούς κλάδους οικονομικής δραστηριότητας για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Κυριαρχούν οι αροτραίες καλλιέργειες (αραβόσιτος, βαμβάκι, μηδική), οι δενδρώδεις καλλιέργειες (ελιές, εσπεριδοειδή), η αμπελοκαλλιέργεια (κυρίως στην ΠΕ Αχαΐας), ενώ σημαντική είναι και η καλλιέργεια κηπευτικών, υπαίθριων και υπό κάλυψη (κυρίως στην ΠΕ Ηλείας). Η κτηνοτροφία ασκείται συμπληρωματικά με την γεωργία. Κυριαρχεί η παραδοσιακής μορφής μικρή οικογενειακή εκμετάλλευση, με παραγωγή αιγοπροβάτων στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές και βοοειδών στις πεδινές και στην πεδιάδα του Εύηνου. Ανεπτυγμένες είναι και οι ιχθυοκαλλιέργειες, στις λιμνοθάλασσες αλλά και τις θαλάσσιες περιοχές της Περιφέρειας.

Οι πιο δυναμικοί μεταποιητικοί κλάδοι της Περιφέρειας Δυτική Ελλάδα διαπιστώνεται ότι είναι αυτοί των τροφίμων, των μεταλλικών και μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων και ακολουθούν οι κλάδοι της κατασκευής ειδών ένδυσης, επίπλων, προϊόντων από ξύλο και τέλος η κατασκευή μηχανημάτων.

Ο Τριτογενής τομέας αποτελεί τον κυρίαρχο τομέα στην Περιφέρεια (περίπου 60% των απασχολούμενων). Αναφορικά με τον τριτογενή τομέα διαπιστώνονται ότι οι πιο δυναμικοί κλάδοι στην ΠΔΕ είναι αυτοί του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, των κατασκευών κτιρίων και εξειδικευμένων κατασκευαστικών δραστηριοτήτων και της εστίασης. Η Περιφέρεια σημειώνει επίσης μεγάλη ανάπτυξη στους τομείς των μεταφορικών υπηρεσιών, των υπηρεσιών υγείας, των υπηρεσιών εκπαίδευσης, έρευνας και ανάπτυξης με την ύπαρξη εκπαιδευτικών και ερευνητικών ιδρυμάτων και παραγωγικών υπηρεσιών.

Μεγάλη σημασία αποκτούν και οι τουριστικές δραστηριότητες (θαλάσσιος τουρισμός, θρησκευτικός, οικολογικός, ιαματικός, συνεδριακός κ.ά). Ειδικότερα, αναφορικά με τον Πολιτιστικό Τομέα, διαθέτει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, που αφορούν ιδιαίτερα αξιόλογους αρχαιολογικούς και βυζαντινούς χώρους και ευρήματα, όπως η Αρχαία Ολυμπία, τα Ενετικά Κάστρα κ.λ.π. Στην ΠΕ Αχαΐας οι ακτές του Κορινθιακού και του Πατραϊκού κόλπου παρουσιάζουν γραμμική ανάπτυξη παραθεριστικής κατοικίας και εσωτερικού τουρισμού των

²² Περιφέρεια Ιόνιων Νήσων, 2016. *Αναθεώρηση Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕ.Σ.Δ.Α.) Ιόνιων Νήσων, Τελική Έκθεση*

²³ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

²⁴ Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2016. *Τροποποίηση περιφερειακού σχεδίου διαχείρισης αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας*

αστικών πληθυσμών του λεκανοπεδίου Αττικής και του πολεοδομικού συγκροτήματος Πατρών. Αντίθετα, στις δυτικές ακτές της, όπως και στις δυτικές ακτές της ΠΕ Ηλείας η σύσταση των επισκεπτών αφορά περισσότερο τον τουρισμό αλλοδαπών. Οι νοτιοδυτικές ακτές της ΠΕ Ηλείας είναι λιγότερο ανεπτυγμένες τουριστικά και ακόμα λιγότερο οι ακτές της ΠΕ Αιτωλοακαρνανίας, με εξαίρεση τις ακτές της Ναυπακτίας που χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη τουριστική ανάπτυξη, με αποτέλεσμα τη σύγκρουση χρήσεων τουρισμού με παραθεριστική κατοικία και γεωργία. Στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές της ενδοχώρας της Περιφέρειας παρουσιάζεται μια μικρή ανάπτυξη σε ορισμένα σημεία ορεινών συμπλεγμάτων ή διαδρομών (Καλάβρυτα, Παναχαϊκό-Χιονοδρομικά Κέντρα, περιοχή Χελμού, Τσιβλού, Ζήρεια, ορεινή Ναυπακτία, Ολυμπία) που σχετίζονται και όπου προωθούνται εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ένταση στις χρήσεις αυτές παρατηρείται την τελευταία 10ετία σε ορισμένες περιοχές με κυριότερες την ορεινή Ναυπακτία, την ορεινή περιοχή της Δ.Ε. Ακράτας του Δήμου Αιγιαλείας, καθώς και περιοχές του Δήμου Καλαβρύτων.

Άρα, αναμένεται ότι οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι στο εργαστήριο της Περιφέρειας θα προέρχονται από τις ομάδες της αγροδιατροφής και του τουρισμού (HORECA). Ακολουθούν το εμπόριο, η εκπαίδευση & έρευνα και οι υπηρεσίες ενώ λιγότεροι εκπαιδευόμενοι αναμένονται από τις υπόλοιπες ομάδες.

8.1.9 Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Σύμφωνα με τη «Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας»²⁵, η Στερεά Ελλάδα διαθέτει μεγάλες βιομηχανικές μονάδες επεξεργασίας ορυκτών πόρων (Αλουμίνιον της Ελλάδος, ΕΛΒΑΛ, τσιμεντοβιομηχανίες κλπ.) και μεγάλο αριθμό μεταποιητικών μονάδων εγκατεστημένων κυρίως στον άξονα Χαλκίδας – Θήβας. Από το σύνολο των κλάδων της βιομηχανίας, οι κλάδοι της αγροτικής βιομηχανίας, των ειδών διατροφής, κατασκευής μεταλλικών και μη μεταλλικών προϊόντων και μηχανημάτων, της βιομηχανίας ξύλου και κατασκευής επίπλων αντιπροσωπεύουν περίπου το 80% των βιομηχανικών καταστημάτων της Περιφέρειας. Ο δευτερογενής τομέας εμφανίζει μεγαλύτερη συμμετοχή στη συνολική απασχόληση στο επίπεδο της Περιφέρειας απ' ότι στο σύνολο της χώρας, γεγονός που συνδέεται κυρίως με τη συγκέντρωση μεγάλων μονάδων στις περιφερειακές ενότητες Βοιωτίας και Εύβοιας. Οι κατασκευές (ο δεύτερος κλάδος του δευτερογενή τομέα) διατηρεί σε απασχόληση ανάλογο μερίδιο με αυτό στο σύνολο της χώρας. εκατ. ευρώ.

Σε αντίθεση με πολλές περιφέρειες της χώρας όπου η συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα είχε αρχίσει να διαφαίνεται, η προστιθέμενη αξία του παραγόμενου στη Στερεά Ελλάδα προϊόντος του πρωτογενή τομέα παρουσίασε τη μεγαλύτερη αύξηση και διατηρεί τη μεγαλύτερη συγκέντρωση με βάση το μερίδιο της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (7,0%) τόσο σε σύγκριση με την Ελλάδα (3,2%) όσο και με την Ευρώπη (1,7%). Σε όρους απασχόλησης ο πρωτογενής τομέας και ιδιαίτερα η γεωργία και κτηνοτροφία παραμένει η σημαντικότερη δραστηριότητα. Συγκριτικά με τις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας, η Στερεά Ελλάδα κατατάσσεται στην 6^η θέση αναφορικά με την παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat²⁶.

²⁵ Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, 2015. *Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας*

²⁶ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

Όσον αφορά τον τριτογενή τομέα, διαχρονικά η προστιθέμενη αξία των προσφερόμενων στην Περιφέρεια υπηρεσιών ακολουθεί τη γενικότερη τάση μείωσης που επικρατεί την τελευταία τετραετία σε ολόκληρη τη χώρα. Κατά την τριετία 2008-2010 η μείωση του τριτογενούς τομέα στη Στερεά Ελλάδα κινήθηκε υψηλότερα από όλες τις περιφέρειες και σε αντίθεση με την τάση της χώρας στην οποία παρατηρείται αύξηση. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει το συγκριτικά χαμηλό βαθμό ανταγωνιστικότητας του τριτογενούς τομέα της Περιφέρειας.

Συνεπώς, η πλειονότητα των εκπαιδευόμενων αναμένεται να προέρχονται από τη Βιομηχανία, ενώ ακολουθεί ο Αγροδιατροφικός τομέας και οι υπηρεσίες. Οι υπόλοιπες ομάδες αναμένεται να υπο-εκπροσωπούνται στο εργαστήριο ανάπτυξης ικανοτήτων.

8.1.10 Περιφέρεια Αττικής

Η Περιφέρεια Αττικής σε γενικές γραμμές ακολουθεί τα βασικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του πρωτογενούς τομέα της χώρας, αν και η συμβολή του τομέα αυτού στην Περιφερειακή Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) και συνακόλουθα, η απασχόληση στον εν λόγω τομέα κυμαίνονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα συγκριτικά με το μέσο όρο της χώρας. Ο μεγαλύτερος αριθμός επιχειρήσεων του πρωτογενή τομέα της Περιφέρειας καταγράφεται στον κλάδο φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες, ενώ ακολουθούν οι κλάδοι της αλιείας και της δασοκομίας. Η εγγύτητα των περιαστικών περιοχών που καλλιεργούνται ή εξειδικεύονται στην εκτροφή ζώων στο ηπειρωτικό τμήμα της περιφέρειας (Μεγαρίδα, Μεσόγεια, Μαραθώνας) και η παραγωγή οστράκων στην περιοχή της Νέας Περάμου, καθώς και της επαρχίας Τροιζηνίας με το ισχυρό καταναλωτικό κέντρο του πολεοδομικού συγκροτήματος, αποτελεί βασικό αίτιο της δυναμικής του τομέα, λόγω απευθείας διάθεσης των προϊόντων στην κατανάλωση από τους ίδιους τους παραγωγούς. Από τους επιμέρους κτηνοτροφικούς κλάδους ο σημαντικότερος είναι η χοιροτροφία. Όσον αφορά τον αλιευτικό κλάδο, αποτελεί δυναμικό κλάδο για την Περιφέρεια Αττικής με παραπέρα δυνατότητες ανάπτυξης. Ωστόσο, αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα που αφορούν κυρίως στην έλλειψη υποδομών, στον βαθμό παλαιότητας του αλιευτικού στόλου και στην αδυναμία ανταπόκρισης στα σύγχρονα πρότυπα παραγωγής, με τα αποτελέσματα εμφανή από τον σκληρό ανταγωνισμό από άλλες χώρες. Παρά τη σχετικά περιορισμένη δραστηριότητα του πρωτογενούς τομέα στην Περιφέρεια, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η επιχειρηματική δραστηριότητα στον τομέα των ανθοκομικών καλλιεργειών²⁷. Συγκριτικά με τις άλλες Περιφέρειες της χώρας, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat²⁸, η Αττική κατατάσσεται στην 10^η θέση αναφορικά με την παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων.

Στην Περιφέρεια Αττικής, στον δευτερογενή τομέα δραστηριοποιούνται 69.072 επιχειρήσεις, ο τζίρος των οποίων ανέρχεται σε €67.235 εκ. €. Ο κλάδος των κατασκευών συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό επιχειρήσεων (58,9%), ενώ σε ό,τι αφορά την παραγωγική ικανότητα ο κλάδος της μεταποίησης αποτελεί τον σημαντικότερο δευτερογενή κλάδο, καθώς συγκεντρώνει το 80,5% του συνολικού τζίρου των επιχειρήσεων της Περιφέρειας. Ιδιαίτερα έντονη είναι η συγκέντρωση της μεταποιητικής δραστηριότητας στους κλάδους βιομηχανίας τροφίμων, κατασκευής ειδών ένδυσης και κατασκευής μεταλλικών προϊόντων. Αξίζει να αναφερθεί ότι η μεταποίηση στην Περιφέρεια Αττικής σημείωσε σε απόλυτους αριθμούς την μεγαλύτερη μείωση της απασχόλησης

²⁷ Περιφέρεια Αττικής, 2015. *Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας*

²⁸ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

μεταξύ των κλάδων του δευτερογενή τομέα αλλά και μία από τις σημαντικότερες μεταξύ του συνόλου των κλάδων ενώ σε ποσοστιαία μεταβολή οι κατασκευές είναι αυτές που υπέστησαν την μεγαλύτερη συρρίκνωση, κυρίως λόγω της σημαντικά μειωμένης οικοδομικής δραστηριότητας στον κατασκευαστικό τομέα.

Ο μεγαλύτερος αριθμός επιχειρήσεων του τριτογενή τομέα της Περιφέρειας εντοπίζεται στους κλάδους χονδρικού και λιανικού εμπορίου και επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων. Με βάση το κριτήριο της συμμετοχής των επιχειρήσεων, ξεχωρίζει και η επιχειρηματική δραστηριότητα στον κλάδο του τουρισμού που στη συντριπτική πλειοψηφία αφορά δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης. Τέλος, σημειώνεται ότι στον κλάδο επιστημονικής έρευνας και ανάπτυξης, ο οποίος περιλαμβάνεται στον κλάδο επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, δραστηριοποιείται σημαντικός αριθμός. Κύριο αντικείμενο των επιχειρήσεων είναι η έρευνα και η πειραματική ανάπτυξη στις φυσικές, κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες. Σε κάθε περίπτωση η περιφερειακή οικονομία της Αττικής είναι εξαιρετικά εξειδικευμένη στον τομέα των υπηρεσιών, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Παρόλα αυτά η Περιφέρεια Αττικής διατηρεί ένα πολύ αξιόλογο πληθυσμό εταιρειών που δραστηριοποιούνται σε χώρους, όπου η έρευνα, η καινοτομία και η μεταφορά τεχνολογίας παίζουν σημαντικό ρόλο και η επιχειρηματική ανακάλυψη είναι αρκετά προφανής. Ένας επίσης σημαντικότερος αριθμός εταιρειών δραστηριοποιείται στον χώρο των τεχνών της διασκέδασης και της ψυχαγωγίας και γενικότερα της δημιουργικής βιομηχανίας και επικοινωνίας. Τέλος πολλές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στον χώρο της υγείας και της φαρμακοβιομηχανίας²⁹.

Συνεπώς, οι υπηρεσίες είναι η πιο σημαντική ομάδα στο εργαστήριο ανάπτυξης ικανοτήτων της Αττικής. Ακολουθούν η εκπαίδευση & έρευνα, οι ομάδες HORECA και το εμπόριο ενώ οι υπόλοιπες ομάδες αναμένεται να έχουν μικρότερη συμμετοχή.

8.1.11 Περιφέρεια Πελοποννήσου

Η Πελοπόννησος κατέχει την 3^η θέση στην παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων ανάμεσα στις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat³⁰. Ο πρωτογενής τομέας της Πελοποννήσου, αν και παρουσιάζει μια μείωση τα τελευταία χρόνια, εξακολουθεί να διατηρεί ένα σημαντικό μέγεθος³¹. Οι κυριότερες καλλιέργειες της Περιφέρειας είναι εσπεριδοειδή, ελαιόλαδο, βρώσιμες ελιές, βρώσιμα σταφύλια, κρασί, σταφίδες, πατάτες, μήλα, δημητριακά, κτηνοτροφικά φυτά, κηπευτικά κ.α. Ο κύριος όγκος παραδοσιακών και σύγχρονης τεχνολογίας θερμοκηπίων βρίσκεται στη Λακωνία και τη Μεσσηνία. Η κτηνοτροφική, δασική και αλιευτική παραγωγή, αν και αξιόλογη, συμβάλλει λιγότερο από το 50% στη διαμόρφωση του αγροτικού εισοδήματος, σε σχέση προς τη γεωργική και παρουσιάζει προβλήματα εκσυγχρονισμού στην παραγωγή και εμπορία, ενώ ο σημαντικότερος κτηνοτροφικός κλάδος είναι τα γαλακτοκομικά.

Ο δευτερογενής τομέας είναι ο ισχνότερος οικονομικός τομέας και παρουσιάζει μείωση του ποσοστού συμμετοχής του στο συνολικό Ακαθάριστο Προϊόν της Περιφέρειας, η οποία όμως είναι

²⁹ Περιφέρεια Αττικής, 2015. *Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας*

³⁰ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

³¹ Περιφέρεια Πελοποννήσου, 2016. *Περιφερειακός Σχεδιασμός Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Πελοποννήσου*

αντίστοιχη της κάμψης που παρατηρείται σε επίπεδο χώρας. Ο τομέας αυτός επηρεάζεται από τις βιομηχανικές ζώνες της Περιφέρειας Αττικής και από την παρουσία του δεύτερου σημαντικότερου ενεργειακού κέντρου της χώρας στη Μεγαλόπολη, το οποίο όμως σταδιακά απενεργοποιείται καθώς έρχεται η εποχή της απεξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα. Κυρίαρχη δραστηριότητα του δευτερογενή τομέα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου είναι η μεταποίηση (κυρίως στους κλάδους τροφίμων και ποτών, μη μεταλλικών ορυκτών, επεξεργασίας ξύλου, κ.α.), η οποία παράγει το 65% της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας του. Δευτερεύουσα σημαντική δραστηριότητα είναι οι κατασκευές, με συμμετοχή 20% στην ΑΠΑ του δευτερογενούς τομέα, ενώ την τρίτη θέση καταλαμβάνουν οι δραστηριότητες του κλάδου ενέργειας.

Ο τριτογενής τομέας στην Περιφέρεια Πελοποννήσου απορροφά το 52,1% της απασχόλησης στη Περιφέρεια το 2010 (έναντι 67,8% του τομέα στο σύνολο της χώρας), μια επίδοση που κατατάσσει την Περιφέρεια στην ενδέκατη θέση μεταξύ των Περιφερειών της χώρας. Ειδικότερα, ο τριτογενής τομέας απασχολεί το 40% των εργαζομένων της Περιφέρειας, με σημαντικές ποσοτικές διαφοροποιήσεις ανά έτος στον αριθμό των απασχολούμενων, φαινόμενο που υποδεικνύει μια «ρευστότητα» στις οικονομικές δραστηριότητες του τριτογενή τομέα. Ο μεγάλος όγκος των επιχειρήσεων και λοιπών λειτουργιών του τριτογενή τομέα, όπως διοικητικές, εκπαιδευτικές, χρηματοπιστωτικές και εμπορικές υπηρεσίες, καθώς και οι υπηρεσίες των μεταφορών, είναι συγκεντρωμένες στα αστικά κέντρα της Περιφέρειας, ενώ οι τουριστικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν μεγαλύτερη χωρική διασπορά³².

Συμπερασματικά, η πλειονότητα των εκπαιδευόμενων του εργαστηρίου στη συγκεκριμένη Περιφέρεια αναμένεται να προέρχεται από την ομάδα της αγροδιατροφής. Ακολουθούν η ομάδα του τουρισμού, της βιομηχανίας και του εμπορίου, ενώ οι υπόλοιπες ομάδες αναμένεται να υποεκπροσωπούνται.

8.1.12 Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Αναφορικά με την παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, το Βόρειο Αιγαίο κατατάσσεται στην 11^η θέση ανάμεσα στις άλλες Περιφέρειες της Ελλάδας, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat³³. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τη μελέτη αναθεώρησης του Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων (Π.Ε.Σ.Δ.Α.) Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου³⁴ ο πρωτογενής τομέας διαδραματίζει σημαντικότερο ρόλο στην οικονομία της Περιφέρειας, από εκείνο που διαδραματίζει στο σύνολο της Χώρας λόγω του σχετικά μικρού μεγέθους του. Από τη διάρθρωσή του ανά κλάδο διαπιστώνεται ότι κυριαρχούν οι κλάδοι της φυτικής και ζωικής παραγωγής ενώ η αλιεία κατέχει μια ιδιαίτερη σημασία διαχρονικά, οφειλόμενη κατά πολύ στην ανάπτυξη των ιχθυοκαλλιεργειών ιδιαίτερα στο νομό Χίου, δευτερευόντος στο νομό Σάμου και λιγότερο στο νομό Λέσβου. Ειδικότερα, ο αγροτικός τομέας χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη δυναμικών κλάδων (ελαιοκαλλιέργεια, αμπελοκαλλιέργεια, μαστιχοκαλλιέργεια, ιχθυοκαλλιέργεια, αλιεία, κτηνοτροφία). Σ' αυτούς τους κλάδους απασχολείται το μεγαλύτερο μέρος του ενεργού

³² Περιφέρεια Πελοποννήσου, 2016. *Περιφερειακός Σχεδιασμός Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Πελοποννήσου*

³³ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

³⁴ Περιφέρεια Β. Αιγαίου, 2016. *Μελέτη αναθεώρησης του Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων (Π.Ε.Σ.Δ.Α.) Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου*

πληθυσμού του πρωτογενούς τομέα και χρησιμοποιούνται παραδοσιακά συστήματα καλλιέργειας.

Ο δευτερογενής τομέας φαίνεται ότι είναι ένας σημαντικός τομέας για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, σε ονομαστικές τιμές, υπερβαίνοντας η συμμετοχή του στην συνολική ΑΠΑ της Περιφέρειας την αντίστοιχη συμμετοχή σε επίπεδο Χώρας, οφειλόμενη όμως αυτή η σημαντική διαφοροποίηση του στον κλάδο των κατασκευών, ο οποίος κυριαρχεί στο Δευτερογενή τομέα της Περιφέρειας. Η απασχόληση στο δευτερογενή τομέα το 2011, αντιπροσωπεύει το 15% του συνολικά απασχολούμενου πληθυσμού, μια επίδοση που κατατάσσει τη Περιφέρεια στην όγδοη θέση μεταξύ των Περιφερειών της χώρας, χαμηλότερα από τον Μ.Ο. της χώρας που ανέρχεται στο 17,8%.

Ο τριτογενής τομέας είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την οικονομία της Περιφέρειας, πλησιάζοντας διαχρονικά το ποσοστό συμμετοχής του, εκείνο της Χώρας, παραμένοντας όμως σε χαμηλότερα επίπεδα, με μικρές τάσεις βελτίωσης της θέσης του έναντι των άλλων τομέων. Αποτελεί τον δυναμικότερο παραγωγικό τομέα της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου καθώς παρουσιάζει τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης με κυριότερη ενασχόληση τον τουρισμό. Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο διαδραματίζει για το νομό Σάμου, λόγω της αυξημένης τουριστικής δραστηριότητας, ενώ για τους άλλους δύο νομούς, κυρίως για το νομό Λέσβου, είναι λιγότερο σημαντική η συμμετοχή του τομέα στη συνολική ΑΠΑ του νομού. Ο τριτογενής τομέας στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου απορροφά το 73% της απασχόλησης στη Περιφέρεια το 2011 (έναντι 69,8% του τομέα στο σύνολο της χώρας), μια επίδοση που κατατάσσει τη Περιφέρεια στην δεύτερη θέση μεταξύ των Περιφερειών της χώρας, μετά την Περιφέρεια Αττικής.

Συμπερασματικά, τα εργαστήρια ανάπτυξης δυναμικού αναμένεται να έχουν αρκετούς εκπαιδευόμενους από τον τριτογενή τομέα της Περιφέρειας, και συγκεκριμένα από τον τουρισμό και τις υπηρεσίες. Ακολουθούν ο αγροδιατροφικός τομέας, η εκπαίδευση και έρευνα και το εμπόριο, ενώ οι υπόλοιπες ομάδες αναμένεται να υπο-εκπροσωπούνται στα εργαστήρια.

8.1.13 Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Το «Επικαιροποιημένο ΠΕΣΔΑ Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου»³⁵ αναφέρει ότι η κυριαρχία του τριτογενή οικονομικού τομέα και των υπηρεσιών, είναι ξεκάθαρη στην περιοχή, ενώ ακολουθούν με μεγάλη διαφορά ο τομέας της Βιομηχανίας και των Κατασκευών και η Γεωργία καταλαμβάνει ένα μικρό ποσοστό.

Η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία αποτελούν παραδοσιακούς κλάδους οικονομικής δραστηριότητας για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, παρόλο που σήμερα παίζουν πολύ μικρότερο ρόλο στο Α.Ε.Π της. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat³⁶, το Νότιο Αιγαίο κατατάσσεται στην 12^η θέση ανάμεσα στις άλλες Περιφέρειες της χώρας. Από το σύνολο των καλλιεργουμένων εκτάσεων, οι ετήσιες καλλιέργειες καταλαμβάνουν το 57%, οι δενδρώδεις καλλιέργειες καταλαμβάνουν το 36% και η αμπελοκαλλιέργεια καταλαμβάνει το 7%. Οι κυριότερες αγροτικές

³⁵ Φορέας Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΦοΔΣΑ) Νήσων Νοτίου Αιγαίου, 2016. *Επικαιροποιημένο Περιφερειακό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου*

³⁶ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

περιοχές βρίσκονται στα νησιά Άνδρος, Τήνος, Θήρα, Νάξος, Πάρος, Κάλυμνος, Κως, Ρόδος. Όσον αφορά τη φυτική παραγωγή, έντονη είναι η παρουσία των ετήσιων καλλιεργειών, των σιτηρών για καρπό, καθώς και ορισμένων λαχανικών και οπωροκηπευτικών. Στην ομάδα των μόνιμων φυτειών το οικονομικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται στα οινοστάφυλλα, τα εσπεριδοειδή και τους ελαιώνες.

Το Νότιο Αιγαίο είναι μια από τις 3 ελληνικές και συνολικά 11 ευρωπαϊκές περιφέρειες, που είναι χαρακτηρισμένες, ως Περιφέρειες Εξάρτησης από την Αλιεία. Ο κλάδος της αλιείας είναι ιδιαίτερα σημαντικός, η παραγωγή του οποίου απολαμβάνει προτίμησης στην εγχώρια αγορά και έχει καταλάβει καλή θέση στις εξαγωγικές αγορές. Η πλειονότητα των αλιευμάτων προέρχεται από το Νομό Κυκλάδων. Επιπλέον, η κτηνοτροφία αποτελεί τον πρώτο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας για τον πρωτογενή τομέα, με εντονότερη την παρουσία του στο Νομό Κυκλάδων. Σε επίπεδο Περιφέρειας, οι εκμεταλλεύσεις που αφορούν τα αιγοειδή, τους χοίρους, τα ιπποειδή και τις κυψέλες μελισσών, εμφανίζουν περισσότερο ενδιαφέρον από άλλες εκμεταλλεύσεις. Οι σημαντικότερες κτηνοτροφικές περιοχές εντοπίζονται στην Αμοργό, Άνδρο, Κύθνο, Νάξο, Τήνο, Κάσο, Κάρπαθο και Κω. Η κτηνοτροφική δραστηριότητα στηρίζει και τις εγκαταστάσεις επεξεργασίας κρέατος αλλά και την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων. Επίσης, η μελισσόκομία αποτελεί και αυτή σημαντικό κλάδο.

Στο δευτερογενή τομέα, η δραστηριότητα των περισσότερων μεταποιητικών και βιοτεχνικών επιχειρήσεων εντοπίζεται στα προϊόντα που σχετίζονται με την τοπική παράδοση και τον πρωτογενή τομέα και αφορούν μια μικρή και περιορισμένη αγορά. Η μεταποιητική δραστηριότητα της Περιφέρειας αφορά κυρίως βιοτεχνικές μονάδες μικρού μεγέθους, με εξαίρεση τα ναυπηγεία του Νεωρίου της Σύρου. Οι μονάδες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων, ετοιμών ενδυμάτων, χυμών-αναψυκτικών, κεραμικών, επίπλων και χρυσοχοΐας έχουν σχετικά σημαντική παρουσία στην Περιφέρεια, ενώ σημαντική εξορυκτική δραστηριότητα αναπτύσσεται στα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων με έμφαση στη Μήλο, Κίμωλο, Πάρο, Νάξο, Τήνο, καθώς και Νίσυρο, Γυαλί, Ρόδο και Κω³⁷.

Ο τριτογενής τομέας παραγωγής αναδεικνύεται ο σημαντικότερος της οικονομίας της Περιφέρειας του Νοτίου Αιγαίου. Επιμέρους κλάδοι όπως οι κλάδοι διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, εκμίσθωσης, επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και ξενοδοχείων-εστιατορίων παράγουν τη μεγαλύτερη Α.Π.Α. στον τομέα, όπως προαναφέρθηκε ενώ η κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα αναδεικνύει την υπεροχή του εμπορίου και του τουρισμού. Ο δυναμισμός του κλάδου του τουρισμού, κατατάσσει την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, μαζί με τις Περιφέρειες Κρήτης, Ιονίων Νήσων και Κεντρικής Μακεδονίας, στις 4 «τουριστικές Περιφέρειες» της χώρας. Με κριτήριο την απασχόληση, το «δυναμισμό» και την προεξάρχουσα δραστηριότητα, η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου μπορεί να χαρακτηριστεί ως ενιαία «τουριστική ζώνη» σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Οι διακριτές περιοχές με σχεδόν αποκλειστική χρήση την τουριστική, συναντώνται κυρίως σε ορισμένα νησιά όπως Ρόδο, Κω, Μύκονο, Σαντορίνη, Σύρο, και Νάξο, Ίο, Κάρπαθο, Άνδρο δευτερευόντως, ενώ στα υπόλοιπα νησιά η χρήση αυτή αναμιγνύεται και λειτουργεί μαζί με την κατοικία μόνιμη ή παραθεριστική.

³⁷ Φορέας Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΦοΔΣΑ) Νήσων Νοτίου Αιγαίου, 2016. *Επικαιροποιημένο Περιφερειακό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου*

Συνεπώς, τα εργαστήρια ανάπτυξης ικανοτήτων της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου αναμένεται να έχουν περισσότερους εκπαιδευόμενους από τον κλάδο του τουρισμού, ο οποίος είναι και ο πιο σημαντικός στην περιοχή. Ακολουθούν οι ομάδες του εμπορίου, των υπηρεσιών και της βιομηχανίας ενώ οι υπόλοιπες ομάδες αναμένονται να υπο-εκπροσωπούνται.

8.1.14 Περιφέρεια Κρήτης

Η Κρήτη κατέχει την 5^η θέση στην παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων ανάμεσα στις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας, σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat³⁸. Όπως αναφέρεται και στον Περιφερειακό Σχεδιασμό Διαχείρισης Αποβλήτων Κρήτης³⁹, ο πρωτογενής τομέας κατέχει δεσπόζουσα θέση τόσο από απόψεως προϊόντος, όσο και απασχόλησης, αλλά χαρακτηρίζεται από μικρό και διάσπαρτο κλήρο, από την εξάρτηση από παραδοσιακά πρότυπα και καλλιέργειες και διαρθρωτική υστέρηση με ατελείς υποδομές, παραγωγικά συστήματα σε μεγάλο βαθμό παρωχημένα και με χαμηλή μεταπαραγωγική προστιθέμενη αξία. Επίσης, το ποσοστό αρδεύσιμων εκτάσεων στην Κρήτη είναι πολύ χαμηλότερο του αντίστοιχου μέσου όρου της Ελλάδας, ενώ η δομή των καλλιεργειών χαρακτηρίζεται από έμφαση σε παραδοσιακές καλλιέργειες. Οι κηπευτικές καλλιέργειες καλύπτουν περίπου το 3% του συνόλου των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, αλλά η Κρήτη διαθέτει περίπου το 50% των θερμοκηπίων στην Ελλάδα, με πλεονεκτήματα στην παραγωγή λαχανικών και ανθέων. Διάσπαρτη είναι επίσης και η κτηνοτροφία, με ελάχιστες οργανωμένες κτηνοτροφικές μονάδες, ενώ υπάρχουν σημαντικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη τυροκομικών προϊόντων.

Στο δευτερογενή τομέα παρατηρούνται διαρθρωτικά προβλήματα που αφορούν το μικρό κατά κανόνα μέγεθος και την οικογενειακή μορφή των επιχειρήσεων. Το μικρό μέγεθος και ο οικογενειακός χαρακτήρας των περισσότερων επιχειρήσεων λειτουργεί σε αρκετές περιπτώσεις ανασταλτικά στην εν γένει πρόοδο τους, ερμηνεύει δε σε μεγάλο βαθμό τις οργανωτικές και οικονομικές αδυναμίες τους και την παρεπόμενη χαμηλή ένταση καινοτομίας.

Στον τριτογενή τομέα, οι διοικητικές, εκπαιδευτικές και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, όπως και οι μεταφορές, βρίσκονται ως επί το πλείστον συγκεντρωμένες στα μεγάλα αστικά κέντρα. Λόγω της νησιωτικής φύσης της οικονομίας και του εξαγωγικού της προσανατολισμού, έχουν ιδρυθεί πολύ ισχυρές μεταφορικές και ναυτιλιακές εταιρείες. Από το 1980 και έκτοτε ιδρύθηκαν στην Κρήτη Πανεπιστήμια, Πολυτεχνικές σχολές και Τεχνολογικά Ιδρύματα, καθώς και σημαντικά Ερευνητικά Κέντρα. Οι δείκτες συμμετοχής της Κρήτης σε ερευνητικές δραστηριότητες είναι σημαντικά υψηλότεροι από τους αντίστοιχους των άλλων Περιφερειών της Ελλάδας.

Ο τουρισμός είναι ο πιο δυναμικά αναπτυσσόμενος τομέας και η ζήτηση έδωσε κίνητρα για σημαντικές επενδύσεις σε ξενοδοχειακές μονάδες, με αποτέλεσμα την ποσοτική και ποιοτική αναβάθμιση της ξενοδοχειακής υποδομής. Την ίδια στιγμή αντιμετωπίζει διαρθρωτικά προβλήματα τα οποία εστιάζονται κυρίως στην έντονη εποχικότητα και την περιορισμένη διάχυση της τουριστικής κίνησης προς τους οικισμούς της ενδοχώρας, δεδομένου ότι οι ξενοδοχειακές υποδομές συγκεντρώνονται κυρίως στα βόρεια παράλια και σε μικρές εστίες στο

³⁸ Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

³⁹ Περιφέρεια Κρήτης, 2016. *Ενσωμάτωση των Τοπικών Σχεδίων Απορριμμάτων των Δήμων της Περιφέρειας Κρήτης στον Περιφερειακό Σχεδιασμό Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑΚ)*

νότο, ενώ η πορεία του σε μεγάλο βαθμό επηρεάζεται από εξωγενείς, μη ελεγχόμενες συνθήκες, που συντελούν σε διακυμάνσεις των επιδόσεων του. Σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στον τουριστικό κλάδο αποτελεί το υψηλό ποσοστό ξενοδοχειακών υποδομών υψηλών προδιαγραφών. Η Κρήτη διαθέτει περίπου το 30% του συνόλου των κλινών 5 αστέρων στην Ελλάδα και περίπου το 25% κλινών 4 αστέρων αντίστοιχα⁴⁰.

Συνεπώς, όσον αφορά τα εργαστήρια ανάπτυξης ικανοτήτων αναμένεται να υπάρχουν πολλοί εκπαιδευόμενοι από την ομάδα του τουρισμού (HORECA). Ακολουθούν η ομάδα της αγροδιατροφής, της εκπαίδευσης & έρευνας και των υπηρεσιών, ενώ οι υπόλοιπες ακολουθούν με μικρότερη αναμενόμενη συμμετοχή.

⁴⁰ Περιφέρεια Κρήτης, 2016. *Ενσωμάτωση των Τοπικών Σχεδίων Απορριμμάτων των Δήμων της Περιφέρειας Κρήτης στον Περιφερειακό Σχεδιασμό Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑΚ)*

8.2 Επαφές – Κλειδιά

Σε κάθε Περιφέρεια υπάρχουν επαφές-κλειδιά οι οποίες πρέπει να αξιοποιηθούν κατάλληλα ώστε να προωθηθούν τα εργαστήρια ανάπτυξης δυναμικού και να προσεγγιστεί το κατάλληλο κοινό-στόχος. Αυτά περιλαμβάνουν τουλάχιστον:

- Την ίδια την Περιφέρεια
- Τους Δήμους που ανήκουν στην Περιφέρεια
- Το Φορέα Διαχείρισης Αποβλήτων που δραστηριοποιείται στην περιοχή
- Τις αναπτυξιακές εταιρίες τοπικής αυτοδιοίκησης
- Τα Συστήματα εναλλακτικής διαχείρισης
- Τα επιμελητήρια (τεχνικά, εμπορικά, κλπ.)
- Τους αγροτικούς, κτηνοτροφικούς και αλιευτικούς συνεταιρισμούς
- Εκπροσώπους του βιομηχανικού, ενεργειακού, κατασκευαστικού και μεταλλευτικού κλάδου της περιοχής
- Ενώσεις και εκπροσώπους των επιχειρήσεων φιλοξενίας, εστίασης και ψυχαγωγίας
- Φορείς μεταφορών, λιμένων και μαρίνων
- Φορείς ύδρευσης & αποχέτευσης
- Εμπορικοί φορείς
- Φορείς καταναλωτών
- Ασφαλιστικοί / Χρηματοπιστωτικοί Φορείς
- Επιστημονικοί, τεχνολογικοί και ερευνητικοί φορείς
- Πανεπιστήμια και άλλοι φορείς εκπαίδευσης
- Μη κυβερνητικές οργανώσεις

Στην κατάρτιση των επαφών για κάθε εργαστήριο συμβάλλει κατά πολύ το παραδοτέο A1.D2 του έργου με τίτλο «Έκθεση χαρτογράφησης ενδιαφερόμενων μερών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο»⁴¹. Σε αυτό υπάρχουν εξαντλητικοί πίνακες με αναλυτικά στοιχεία επαφών για όλες τις ομάδες που αναφέρονται στην παραπάνω λίστα.

8.3 Στρατηγική προώθησης ερωτηματολογίου

Πέραν των όσων αναλύονται παραπάνω, στην προετοιμασία του κάθε τριήμερου σεμιναρίου θα συμβάλλει και ένα ερωτηματολόγιο το οποίο θα συμπληρώνεται από τους υποψήφιους εκπαιδευόμενους, έως και ένα μήνα πριν τη διεξαγωγή του εργαστηρίου. Ο σκοπός του ερωτηματολογίου είναι η ανάδειξη των πραγματικών αναγκών κατάρτισης των ενδιαφερομένων μερών σε θέματα Κυκλικής Οικονομίας για κάθε Περιφέρεια, ώστε να προσαρμοστούν τα εργαστήρια ανάλογα με το επίπεδο γνώσεων του και τη θεματολογία που προτιμούν.

Το ερωτηματολόγιο θα αποσταλεί παράλληλα με τις προσκλήσεις για εγγραφή στα εργαστήρια ανάπτυξης ικανοτήτων για να δελεάσουν και τα ενδιαφερόμενα μέρη να δηλώσουν συμμετοχή και να αυξηθούν οι απαντήσεις. Η επεξεργασία των αποτελεσμάτων θα πρέπει να έχει

⁴¹ LIFE-IP CEI-GREECE Παραδοτέο A1.D2 Έκθεση χαρτογράφησης ενδιαφερομένων μερών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, 2020

ολοκληρωθεί ένα μήνα πριν την έναρξη του κάθε σεμιναρίου ώστε να υπάρχει αρκετός χρόνος για τυχόν αλλαγές στο εκπαιδευτικό υλικό και στους διδάσκοντες που θα προσκληθούν.

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε έτσι ώστε να είναι σύντομο, να έχει λίγες και απλές ερωτήσεις (π.χ. πολλαπλών ερωτήσεων, σωστού/λάθους, με λίστα απαντήσεων, κλπ.) και να είναι εύκολο να το απαντήσουν όλοι, ανεξαρτήτως των προηγούμενων γνώσεων τους. Σημαντικό επίσης είναι να μπορεί να φιλοξενηθεί σε μια online πλατφόρμα ερωτηματολογίων, όπως είναι η Google Forms, ώστε να μπορεί να διαμοιραστεί εύκολα και να είναι προσβάσιμη σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη μέσα από το κινητό τους.

Με αυτούς τους τρόπους πολλαπλασιάζουμε τις απαντήσεις που θα ληφθούν από το κοινό-στόχος και διασφαλίζουμε ότι θα είναι πιο αντιπροσωπευτικές των πραγματικών αναγκών των εκπαιδευόμενων σε κάθε Περιφέρεια. Επιπλέον, η χρήση ενός ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου καθιστά πιο απλή και την παρακολούθηση της πορείας συμπλήρωσης του ώστε αν εντοπιστεί σε κάποια περιοχή έλλειμμα απαντήσεων να γίνουν προωθητικές ενέργειες για να αυξηθούν. Τέλος, η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων γίνεται πολύ πιο γρήγορα και άμεσα όταν χρησιμοποιείται κάποια online πλατφόρμα. Η ταχύτητα είναι απαραίτητη στη συγκεκριμένη περίπτωση αφού το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από το κλείσιμο του ερωτηματολογίου μέχρι το κάθε σεμινάριο είναι πολύ μικρό.

Το ερωτηματολόγιο θα διαμοιραστεί στο κοινό-στόχος ταυτόχρονα με τις εγγραφές στα εργαστήρια κατάρτισης με τους εξής τρόπους:

- ✓ Επικοινωνία με τις επαφές-κλειδιά για κάθε Περιφέρεια (μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου / τηλεφώνου)
- ✓ Αναρτήσεις στην ιστοσελίδα του έργου LIFE-IP CEI Greece και των εταιρών
- ✓ Αναρτήσεις σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης του έργου και των εταιρών,
- ✓ Ιστοσελίδες των κατά τόπους δημοτικών και περιφερειακών αρχών,
- ✓ Δελτία τύπου.

Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζεται αναλυτικά το ερωτηματολόγιο, όπως αυτό θα αναρτηθεί στην online πλατφόρμα.

8.4 Ερωτηματολόγιο εκτίμησης αναγκών ανάπτυξης ικανοτήτων

Εισαγωγή

Το ολοκληρωμένο έργο **LIFE-IP CEI Greece «Εφαρμογή της Κυκλικής Οικονομίας στην Ελλάδα»**, ένα από τα πλέον σημαντικά έργα στην Ελλάδα για την ανάπτυξη της κυκλικής οικονομίας και ιδιαίτερα στον τομέα των αποβλήτων, συντονίζεται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας και υλοποιείται σε συνεργασία με 19 εταίρους. Έχει διάρκεια 8 έτη (01/11/2019 – 31/10/2027) και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Πράσινο Ταμείο και ίδιους πόρους των εταίρων. Φιλοδοξεί να συμβάλει καθοριστικά στην εφαρμογή του Εθνικού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων, του Εθνικού Σχεδίου Πρόληψης Δημιουργίας Αποβλήτων και της Εθνικής Στρατηγικής για την Κυκλική Οικονομία, προωθώντας πρακτικές και αλλαγή συμπεριφοράς για την αύξηση του κύκλου ζωής των προϊόντων, τη μετατροπή των αποβλήτων σε πόρους και την αποτελεσματική εφαρμογή της νέας νομοθετικής δέσμης μέτρων της ΕΕ για τα απόβλητα.

Στα πλαίσια του έργου διεξάγονται 13 Εργαστήρια Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού, ένα σε κάθε Περιφέρεια της Ελλάδας, τα οποία στοχεύουν στην ενίσχυση της ικανότητας των ενδιαφερομένων φορέων, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο σχετικά με:

- ✓ Την εφαρμογή σχεδίων διαχείρισης αποβλήτων,
- ✓ Την πρόληψη δημιουργίας αποβλήτων
- ✓ Τις λύσεις κυκλικής οικονομίας.

Για τη βελτίωση του περιεχομένου κάθε εργαστηρίου κατάρτισης, δημιουργήθηκε το παρόν ερωτηματολόγιο για την καταγραφή των απόψεων, των αναγκών κατάρτισης και του επιπέδου γνώσεων των υποψήφιων εκπαιδευόμενων ώστε να προσαρμοστεί το υλικό των σεμιναρίων σύμφωνα και με τις απαντήσεις τους σχετικά με τις ανάγκες ανάπτυξης του δυναμικού τους σε θέματα κυκλικής οικονομίας.

Ειδικότερα, το παρόν ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη που συμμετέχουν άμεσα ή έμμεσα στην εφαρμογή της κυκλικής οικονομίας στη χώρα μας (δημόσια διοίκηση, φορείς διαχείρισης αποβλήτων, παραγωγικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί φορείς, επιστημονική, ερευνητική και ακαδημαϊκή κοινότητα).

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου γίνεται ηλεκτρονικά και απαιτεί λίγα λεπτά από το χρόνο σας. Οι περισσότερες από τις ερωτήσεις είναι κλειστού τύπου για τη διευκόλυνση της διαδικασίας συμπλήρωσής τους, ενώ δίνεται η δυνατότητα μη υποχρεωτικής συμπλήρωσης ερωτήσεων που ενδεχομένως δεν σας αφορούν. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις, παρά διάφορες επιλογές, οι οποίες θα καταγράψουν την άποψή σας σχετικά με τα θέματα που παρουσιάζονται. Τα προσωπικά σας στοιχεία θα χρησιμοποιηθούν για ενδεχόμενη χρήση επικοινωνίας και ενημέρωσής σας. **Οι απόψεις που εκφράζετε μέσα από τις απαντήσεις σας είναι εμπιστευτικές και εφόσον χρειαστεί, θα χρησιμοποιηθούν ανώνυμα και αποκλειστικά στο πλαίσιο του έργου.**

Να σημειώσουμε ότι στην περίπτωση που είστε συλλογικός φορέας, οι απόψεις σας θα θεωρηθούν ότι απηχούν τις θέσεις των μελών σας. Εφόσον κρίνετε σκόπιμη, πλέον των επίσημων θέσεων σας ως συλλογικού οργάνου, τη συμμετοχή των μελών σας στην έρευνα για την καταγραφή των απόψεών τους, παρακαλούμε όπως ενημερώσετε τα μέλη σας για τη συμπλήρωση του παρόντος ερωτηματολογίου.

Σας ευχαριστούμε θερμά εκ των προτέρων. Η συμμετοχή σας μας είναι πολύτιμη για την ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων και την επιτυχή έκβαση της έρευνας.

1. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Περιφέρεια

Όνομα:

Επώνυμο:

Ιδιότητα:

Φορέας Εργασίας

Τηλέφωνο επικοινωνίας:

Website:

Διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου:

Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες εμπίπτει ο φορέας εργασίας σας:

- Φορέας κεντρικής διοίκησης
- Φορέας τοπικής αυτοδιοίκησης
- Φορέας διαχείρισης αποβλήτων (ΦοΔΣΑ, δίκτυο ΦοΔΣΑ)
- Σύστημα Εναλλακτικής Διαχείρισης
- Επιμελητήριο
- Κλαδικός φορέας - Αγροτικός κλάδος (πρωτογενής τομέας)
- Κλαδικός φορέας - Βιομηχανικός κλάδος
- Κλαδικός φορέας - Κατασκευαστικός κλάδος
- Κλαδικός φορέας - Κλάδος ενέργειας
- Κλαδικός φορέας - Τουριστικός κλάδος
- Κλαδικός φορέας - Εστίαση
- Κλαδικός φορέας - Κλάδος ανακύκλωσης/ ανάκτησης

- Κλαδικός φορέας - Επιχειρήσεις προετοιμασίας για επαναχρησιμοποίηση
- Φορέας αποχέτευσης
- Φορέας λιμένων/μαρινών
- Φορέας μεταφορών
- Εμπορικός φορέας
- Φορέας καταναλωτών
- Ασφαλιστικός/ Χρηματοπιστωτικός φορέας
- Επιστημονικός, τεχνολογικός, ερευνητικός φορέας
- Εκπαιδευτικός φορέας
- ΜΚΟ
- Κόμμα
- Ίδρυμα πολιτικής σκέψης
- Συνδικαλιστικός φορέας
- Άλλος φορέας, σημειώστε

2. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΥΚΛΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

α. Πόσο ενημερωμένος εκτιμάτε ότι είστε για την κυκλική οικονομία;

(1 πολύ λίγο - 2 λίγο - 3 μέτρια - 4 πολύ - 5 πάρα πολύ)

- 1 2 3 4 5

β. Πιστεύετε ότι μπορείτε να διακρίνετε τη διαφορά μεταξύ των εννοιών της κυκλικής οικονομίας και της ανακύκλωσης;

(1 καθόλου - 2 λίγο - 3 μέτρια - 4 πολύ - 5 πάρα πολύ)

- 1 2 3 4 5

γ. Γνωρίζετε τις υπάρχουσες θεσμικές πρωτοβουλίες της ΕΕ για την κυκλική οικονομία;

π.χ. Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, Σχέδιο δράσης της ΕΕ για την κυκλική οικονομία, Οδηγία για πλαστικά μιας χρήσης, νέο νομοθετικό πακέτο της ΕΕ για τα απόβλητα, Ευρωπαϊκή Στρατηγική «Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο»

(1 καθόλου - 2 λίγο - 3 μέτρια - 4 πολύ - 5 πάρα πολύ)

- 1 2 3 4 5

2. ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ

α. Σε ποιους από τους παρακάτω τομείς θεωρείτε ότι χρειάζεστε ή χρειάζονται τα μέλη του φορέα σας ενημέρωση/ επιμόρφωση για την κυκλική οικονομία;

(Σημειώστε έως 5)

- Θεσμικό Πλαίσιο
- Τοπικά Σχέδια Διαχείρισης Αποβλήτων
- Περιφερειακά Σχέδια Κυκλικής Οικονομίας
- Νέα Συστήματα Εναλλακτικής Διαχείρισης αποβλήτων
- Πράσινες Δημόσιες Συμβάσεις
- Ψηφιακά εργαλεία για την εφαρμογή της Κυκλικής Οικονομίας
- Κέντρα επιδιόρθωσης
- Δράσεις πρόληψης ΑΣ
- Μείωση σπατάλης τροφίμων
- Κέντρα Δημιουργικής Επαναχρησιμοποίησης Υλικών
- Επαναχρησιμοποίηση/ Αγορά 2ο χέρι
- Βιώσιμη κατανάλωση
- Πληρώνω-Όσο-Πετάω (ΠΟΠ)
- Απόβλητα Ηλεκτρικού και Ηλεκτρονικού Εξοπλισμού (ΑΗΗΕ)
- Πλαστικά και ο ρόλος τους στην Κυκλική Οικονομία
- Κλωστοϋφαντουργικά απόβλητα
- Οικονομία διαμοιρασμού
- Προϊόν ως υπηρεσία
- Βιομηχανική Συμβίωση
- Βιο-οικονομία
- Τοξικά στα προϊόντα
- Άλλο, σημειώστε

β. Ποιοι από τους παρακάτω κλάδους πιστεύετε ότι είναι πιο σημαντικοί στην Περιφέρειά σας και θα έπρεπε να εκπροσωπηθούν στο σχετικό εργαστήριο;
(Σημειώστε έως 3)

- ΑΓΡΟΔΙΑΤΡΟΦΗ**
 - ο Αγροτικές και κτηνοτροφικές επιχειρήσεις
 - ο Μεταποιητική βιομηχανία (οινοποιία, τυροκομεία, επεξεργασία φρούτων και λαχανικών, κλπ.)
- ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ**
 - ο Βιομηχανικός κλάδος, ΣΕΒ
 - ο Μεταλλευτικός κλάδος
 - ο Κλάδος ενέργειας
- ΗORECA**
 - ο Τουριστικός κλάδος
 - ο Κλάδος Εστίασης & Ψυχαγωγίας
- ΕΜΠΟΡΙΟ**
 - ο Επιμελητήρια
 - ο Εμπορικοί φορείς
 - ο Φορείς καταναλωτών
- ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ**
 - ο Κατασκευαστικός κλάδος

- Φορείς Μεταφορών, φορείς Λιμένων/Μαρίνων
- Ασφαλιστικοί/χρηματοπιστωτικοί φορείς, ΟΚΕ
- ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ & ΕΡΕΥΝΑ**
 - Επιστημονικοί/ερευνητικοί φορείς
 - Φορείς εκπαίδευσης
- ΑΛΛΟΙ ΦΟΡΕΙΣ**
 - Συστήματα εναλλακτικής διαχείρισης
 - Φορείς ύδρευσης και αποχέτευσης
 - Κόμματα, Ιδρύματα πολιτικής σκέψης, ΜΚΟ
- ΑΛΛΟ, σημειώστε**

γ. Θέλετε να προσθέσετε κάποιο τελευταίο σχόλιο σχετικά με το περιεχόμενο των εργαστηρίων;

9. Μεθοδολογική προσέγγιση εργαστηρίων

Στα ακόλουθα υπο-κεφάλαια αναλύεται η μεθοδολογία που θα χρησιμοποιηθεί για την υλοποίηση των σεμιναρίων ή εργαστηρίων που θα πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο της δράσης C7.1.

9.1 Εκπαιδευτικές μέθοδοι

Τα εργαστήρια οικοδόμησης δυναμικού που θα πραγματοποιηθούν στις 13 περιφέρειες της Ελλάδας στο πλαίσιο υλοποίησης της δράσης C7 'Οικοδόμηση δυναμικού', θα στηριχθούν σε σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους, ώστε να έχουν τον μέγιστο δυνατό αντίκτυπο στους συμμετέχοντες, σύμφωνα με τον σκοπό της δράσης όπως παρουσιάζεται στο πρώτο κεφάλαιο. Οι μέθοδοι παρουσιάστηκαν αναλυτικά στο παραδοτέο A1_D4 'Training needs assessment and engagement plan' κεφ.4.3. Η χρήση τους θα γίνει με τη βοήθεια του προγράμματος του εκπαιδευτικού σεναρίου, συμπληρωματικού αρχείου του παραδοτέου A1_D4, σύμφωνα με τις επιλογές που θα κάνει ο υπεύθυνος φορέας του σεμιναρίου, ανάλογα και με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκάστοτε περιφέρειας.

9.2 Συμβουλευτική

Παράλληλα με τις εκπαιδευτικές μεθόδους θα χρησιμοποιηθεί και η συμβουλευτική, δηλαδή ομαδικές συναντήσεις με προεπιλεγμένες ομάδες ατόμων, στη διάρκεια των οποίων θα συζητηθούν συγκεκριμένα ζητήματα. Η ομάδα του έργου που θα συγκροτήσει την συμβουλευτική ομάδα θα αποτελείται από εμπειρογνώμονες σε ζητήματα της κυκλικής οικονομίας που αφορούν τουλάχιστον στους ακόλουθους τομείς:

- Πρόληψη παραγωγής αποβλήτων/ αποβλήτων τροφίμων
- Αξιοποίηση βιομάζας
- Δημιουργία και λειτουργία ολοκληρωμένων πράσινων σημείων
- Χρηματοδότηση δράσεων κυκλικής οικονομίας
- Ανακύκλωση υλικών/ αλυσίδες αξίας
- Κυκλικά επιχειρηματικά μοντέλα
- Πράσινες προμήθειες/ ΠΔΣ
- Θεσμικά και νομικά ζητήματα

Οι συνεδρίες συμβουλευτικής θα πραγματοποιούνται παράλληλα ή στο τέλος των σεμιναρίων, εφόσον οι συμμετέχοντες έχουν εκδηλώσει κατά την εγγραφή τους σχετικό αίτημα με συγκεκριμένη θεματολογία.

9.3 Ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού

Για την πραγματοποίηση των σεμιναρίων οικοδόμησης δυναμικού, θα αναπτυχθεί εκπαιδευτικό υλικό, καθώς επίσης θα αξιοποιηθεί υπάρχον εκπαιδευτικό υλικό, τόσο των συνδικαιούχων του έργου, όσο και από έγκριτους εθνικούς και ξένους φορείς που έχουν ασχοληθεί με το αντικείμενο.

Η δημιουργία, η συγκέντρωση και η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού υλικού θα πραγματοποιηθεί από το Πράσινο Ταμείο με τη συμβολή των συνδικαιούχων του έργου, τουλάχιστον στα θέματα εκείνα που άπτονται της εξειδίκευσής τους.

Το εκπαιδευτικό υλικό θα αποθηκευτεί σε χώρο προσβάσιμο από όλους τους συνδικαιούχους του έργου, ώστε να γίνει η τελική του αξιολόγηση. Στη συνέχεια θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του έργου, ώστε να είναι διαθέσιμο στο κοινό και σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Για την αποτελεσματικότερη εκπαιδευτική διαδικασία, το εκπαιδευτικό υλικό που θα χρησιμοποιηθεί μπορεί και πρέπει να έχει σημαντική ποικιλομορφία. Ως εκ τούτου, μπορεί να αποτελείται από τα ακόλουθα:

- Εμπλουτισμένες παρουσιάσεις με εικόνες, σχεδιαγράμματα, γραφήματα κλπ.
- Οπτικοακουστικό υλικό με τη μορφή συνεντεύξεων, παρουσίασης καλών παραδειγμάτων, τεχνολογιών κ.α.
- Ζωντανές ψηφοφορίες/κουίζ για τους συμμετέχοντες
- Ομαδικές/ατομικές εργασίες/ ασκήσεις
- Καταγεγραμμένους εκπαιδευτικούς στόχους και μεθόδους με τις οποίες ο εισηγητής θα τους πετύχει π.χ. καταγισμός ιδεών, ερωτήσεις, ομαδικής εργασίας κλπ.

Ό,τι είναι απαραίτητο για την εφαρμογή κάποιας από τις εκπαιδευτικές μεθόδους που αναφέρονται στο Α1.Δ4.

9.4 Ευρωπαϊκή εμπειρία

Σημαντικό τμήμα του εκπαιδευτικού υλικού θα αποτελέσει η εμπειρία και τα αποτελέσματα που έχουν παραχθεί από εθνικά και Ευρωπαϊκά έργα όπως το INTERREG, το LIFE, το Horizon 2020/Horizon Europe, το ESIF και της χρηματοδοτήσεις ΕΕΑ, με έμφαση σε πετυχημένα πιλοτικά έργα. Για τον σκοπό αυτό, θα αξιοποιηθούν τα έργα με τα οποία επιδιώκεται ή ήδη έχει επιτευχθεί δικτύωση, μέσω της δράσης E2.1, καθώς και άλλα έργα που θα αναζητηθούν διαδικτυακά σε σχετικές βάσεις δεδομένων με καλές πρακτικές όπως:

- <https://circulareconomy.europa.eu/platform/en>,
- <https://projects2014-2020.interregeurope.eu/circe/good-practices/>,
- <https://webgate.ec.europa.eu/life/publicWebsite/search>,
- https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/horizon-results-platform_k.a.

9.5 Θεματική διάρθρωση εργαστηρίων

9.5.1 Οικοδόμηση δυναμικού των τοπικών και περιφερειακών ιθυνόντων

Σε κάθε περιφέρεια από τις δεκατρείς που θα γίνουν τα σεμινάρια οικοδόμησης δυναμικού, θα κληθούν να συμμετέχουν εκπρόσωποι των τοπικών και περιφερειακών αρχών, καθώς και προϊστάμενοι των τμημάτων της αυτοδιοίκησης που σχετίζονται με τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των δράσεων κυκλικής οικονομίας. Έμφαση θα δοθεί στην προώθηση των δράσεων

του οδικού χάρτη για την κυκλική οικονομία που αφορούν σε 'Δράσεις για λιγότερα απόβλητα με μεγαλύτερη αξία', καθώς επίσης και στα μέτρα του ΕΣΔΑ που μπορούν να ενισχύσουν την ΚΟ ειδικά στο ρεύμα των ΑΣΑ.

9.5.2 Ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών και περιφερειακών φορέων (Υποστήριξη της ευαισθητοποίησης στις τοπικές/περιφερειακές κοινωνίες)

Εκτός από τους φορείς αυτοδιοίκησης, τα εργαστήρια οικοδόμησης δυναμικού θα απευθύνονται και σε φορείς οι οποίοι μπορούν να εμπλακούν ενεργά εφαρμόζοντας την κυκλική οικονομία μερικά ή συνολικά στην καθημερινότητά τους.

9.5.3 Θεματικές ενότητες εργαστηρίων

Μετά από διαδικασία διαβούλευσης με τους εταίρους του έργου, καθώς και με τον συντονιστή του, αποφασίστηκε οι θεματικές ενότητες που θα αποτελέσουν αντικείμενο των εκπαιδευτικών σεμιναρίων να συσχετίζονται με τις δράσεις του Ελληνικού Σχεδίου Δράσης για την Κυκλική Οικονομία.

Το Σχέδιο Δράσης συμπεριλαμβάνει 70 δράσεις οι οποίες κατηγοριοποιούνται σε 5 άξονες:

1. Δράσεις για τη βιώσιμη παραγωγή και βιομηχανική πολιτική
2. Δράσεις για βιώσιμη κατανάλωση
3. Δράσεις για λιγότερα απόβλητα με μεγαλύτερη αξία
4. Οριζόντιες δράσεις
5. Ειδικές δράσεις
 - a. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΚΑΙ ΤΠΕ
 - b. ΗΛΕΚΤΡΙΚΕΣ ΣΤΗΛΕΣ ΚΑΙ ΟΧΗΜΑΤΑ
 - c. ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΕΣ
 - d. ΠΛΑΣΤΙΚΑ
 - e. ΚΛΩΣΤΟΪΦΑΝΤΟΥΡΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ
 - f. ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΚΤΗΡΙΑ
 - g. ΤΡΟΦΙΜΑ, ΝΕΡΟ ΚΑΙ ΘΡΕΠΤΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ

Η διάρκεια των τριών ημερών παρέχει ένα περιορισμένο χρονικό πλαίσιο, σε σχέση με το πλήθος των ζητημάτων που χρειάζονται ανάλυση σε μια τέτοια εκπαιδευτική διαδικασία. Ως αποτέλεσμα της διαβούλευσης, διαμορφώθηκε η λίστα των θεματικών που είναι εφικτό να παρουσιαστούν στο κοινό, μέσα στο χρονικό διάστημα των τριών ημερών που είναι διαθέσιμο. Η λίστα παρατίθεται στον Πίνακα 2 παρακάτω.

Πίνακας 2, Κατανομή θεματικών ενοτήτων 3-ήμερου σεμιναρίου

3 ΗΜΕΡΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ	Ημέρα 1	Θεσμικό Πλαίσιο
		Αναθεώρηση ΤοΣΔΑ, Περιφερειακά Σχέδια ΚΟ
		Νέα ΣΕΔ
		ΠΔΣ
		Περιφερειακά Σχέδια ΚΟ
	Ημέρα 2	Ψηφιακά εργαλεία
		Κέντρα επιδιώθρωσης
		Δράσεις πρόληψης ΑΣ
		Μείωση σπατάλης τροφίμων
		ΚΔΕΥ
	Ημέρα 3	Επαναχρησιμοποίηση/ Αγορά 2ο χέρι
		Βιώσιμη κατανάλωση
		Πληρώνω Όσο-Πετάω (ΠΟΠ)
		ΑΗΗΕ
		Πλαστικά!
	Κλωστοϋφαντουργικά	
	Οικονομία διαμοιρασμού	
	Προϊόν ως υπηρεσία	
	Βιομηχανική Συμβίωση	
	Βιο-οικονομία	
	Τοξικά στα προϊόντα	

Σε συνέχεια της διαδικασίας διαβούλευσης με τους εταίρους που εμπλέκονται στη δράση, έγινε δεκτή η εισήγηση του Δικτύου ΔΑΦΝΗ για την πραγματοποίηση των σεμιναρίων στον νησιωτικό χώρο σε διαδοχικούς γεωγραφικούς χώρους. Η γεωγραφική μορφή των νησιωτικών περιφερειών είναι τέτοια που ένα τριήμερο σεμινάριο σε ένα μόνο νησί δε θα μπορούσε να προσελκύσει τις ομάδες στόχους από όλα τα γύρω νησιά. Έτσι, αποφασίστηκε το προγραμματισμένο 3ήμερο να γίνει τρεις ξεχωριστές συνεδρίες σε αντίστοιχο αριθμό νησιών, σε μια προσπάθεια κάλυψης όσο το δυνατόν μεγαλύτερου γεωγραφικού χώρου και του αντίστοιχου κοινού. Το σεμινάριο 1 ημέρας σε 3 διαδοχικά νησιά θα υλοποιηθεί στις περιφέρειες: Νοτίου Αιγαίου, Βορείου Αιγαίου και Ιονίων Νήσων. Ως εκ τούτου, το θεματικό μενού της κάθε ημέρας προσαρμόστηκε ειδικά, ώστε να περιλαμβάνει τις σημαντικότερες θεματικές ενότητες, που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον νησιωτικό χώρο. Στον Πίνακα 3 φαίνεται το ημερήσιο πρόγραμμα που διαμορφώθηκε για να πραγματοποιείται εργαστήριο 1 ημέρας σε κάθε ένα από τα νησιά που θα επισκέπτονται τα μέλη της ομάδας έργου.

Πίνακας 3 Πρόγραμμα μονοήμερου σεμιναρίου για υλοποίηση στους νησιωτικούς δήμους.

ΜΟΝΟΗΜΕΡΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ	Ημέρα 1	Εφαρμογή της νομοθεσίας σχετικής με την κυκλική οικονομία
		Αναθεώρηση ΤοΣΔΑ, Περιφερειακά Σχέδια ΚΟ
		Πληρώνω-Όσο-Πετάω (ΠΟΠ)
		Κέντρα επιδιόρθωσης / ΚΔΕΥ / Επαναχρησιμοποίηση/ Αγορά 2ο χέρι
		Πλαστικά / Κλωστοϋφαντουργικά
		Μείωση αποβλήτων τροφίμων / Δράσεις πρόληψης ΑΣ
		ΠΔΣ
		Οικονομία διαμοιρασμού
		Βιώσιμη κατανάλωση
		Προϊόν ως υπηρεσία
		Χρηματοδοτικά εργαλεία
		Βιο-οικονομία
		Ψηφιακά εργαλεία

10. Τεχνική διάρθρωση εργαστηρίων

10.1 Φιλοξενία

Τα εργαστήρια θα επιδιωχθεί να υλοποιηθούν σε δημόσια κτήρια της εκάστοτε περιφέρειας ή εναλλακτικά του δήμου, εκτός των περιπτώσεων που είναι διαθέσιμοι χώροι από τους εταίρους του έργου, π.χ. Δήμοι Αττικής, Δήμος Θεσσαλονίκης, Δήμοι Ν. Αιγαίου κλπ. Οι χώροι που θα παραχωρηθούν θα πρέπει να πληρούν ορισμένα ελάχιστα κριτήρια, ώστε οι εισηγητές και οι συμμετέχοντες να έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν όλα τα εκπαιδευτικά μέσα που θα χρειαστούν μέσα από τις εκπαιδευτικές μεθόδους που θα επιλέξουν.

Κατ' ελάχιστο, η αίθουσα θα πρέπει να περιέχει τα ακόλουθα:

- Βίντεο-προβολέα
- Επιφάνεια παρουσίασης
- Τραπέζια/θρανία και καρέκλες

Επιπροσθέτως, μπορούν να φανούν ιδιαίτερα χρήσιμα τα ακόλουθα:

- Πίνακας διδασκαλίας
- Μικροφωνική εγκατάσταση

10.2 Διάρκεια εργαστηρίων

Τα εργαστήρια θα είναι 3-ήμερα, με εξαίρεση τις νησιωτικές περιφέρειες του Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και των Ιονίων Νήσων, οπότε και θα πραγματοποιούνται τρεις μονοήμερες συνεδρίες σε διαφορετικά νησιά.

Η διάρκεια του κάθε σεμιναρίου θα είναι 6 ώρες ανά ημέρα, με ώρα εκκίνησης στις 10 π.μ. και ώρα λήξης στις 4 μ.μ. Η προσέλευση και οι εγγραφές θα πραγματοποιούνται νωρίτερα.

10.3 Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης δράσης – Πρόγραμμα

Η πραγματοποίηση των εργαστηρίων/σεμιναρίων οικοδόμησης δυναμικού θα γίνει σύμφωνα με τις προβλέψεις του επικαιροποιημένου Συμφωνητικού Επιχορήγησης, το οποίο προβλέπει την υλοποίηση 7 σεμιναρίων στο διάστημα από 1/5/2023 έως 30/4/2024 και των υπόλοιπων 6 τα επόμενα δύο έτη.

Το πρόγραμμα υλοποίησης των δράσεων εξειδικεύεται σε επίπεδο μήνα υλοποίησης του κάθε σεμιναρίου και η οριστική ημερομηνία διοργάνωσης της κάθε εκδήλωσης θα γίνεται τους προηγούμενους μήνες σε συνεννόηση με τους φορείς φιλοξενίας και τους φορείς συνδιοργάνωσης. Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθεται το πλάνο υλοποίησης των εργαστηρίων οικοδόμησης δυναμικού στις 7 από τις 13 περιφέρειες. Ο Πίνακας 4 διαμορφώθηκε σε συνεννόηση με όλους τους συμμετέχοντες φορείς σε σχετική προπαρασκευαστική συνάντηση. Οι συμμετέχοντες φορείς, είναι υπεύθυνοι για την υλοποίηση της περιφερειακής ημερίδας ενημέρωσης, η οποία θα πραγματοποιηθεί σε συνδυασμό με το σεμινάριο οικοδόμησης δυναμικού.

Πίνακας 4 Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης των 7 πρώτων σεμιναρίων.

	ΙΑΝ	ΦΕΒ	ΜΑΡ	ΑΠΡ	ΜΑΙ	ΙΟΥΝ	ΙΟΥΛ	ΑΥΓ	ΣΕΠ	ΟΚΤ	ΝΟΕ	ΔΕΚ	
2022													
						31	32	33	34	35	36	37	38
2023													
		39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
2024													
		51	52	53	54								

Τον Ιούνιο του 2022 θα πραγματοποιηθεί η περιφερειακή ημερίδα ενημέρωσης στη Δ. Μακεδονία από τη ΔΙΑΔΥΜΑ, ενώ το σεμινάριο θα πραγματοποιηθεί μετά τον μήνα 54. Τον μήνα 56, αν και αφορά σε διάστημα το οποίο δεν καλύπτεται από τον προσεχή προγραμματισμό.

11. Βιβλιογραφία

ΔΙ.Α.Α.ΜΑ.Θ. Α.Α.Ε., 2016. Μελέτη επικαιροποίησης του Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

ΔΙ.Α.ΔΥ.ΜΑ. ΑΕ, 2016. Περιφερειακό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Δυτικής Μακεδονίας

Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Περιφέρειας Ηπείρου, 2016. Αναθεώρηση του Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Ηπείρου

Περιφέρεια Αττικής, 2015. Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας

Περιφέρεια Β. Αιγαίου, 2016. Μελέτη αναθεώρησης του Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων (Π.Ε.Σ.Δ.Α.) Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2016. Τροποποίηση περιφερειακού σχεδίου διαχείρισης αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2016. Επικαιροποίηση Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Θεσσαλίας

Περιφέρεια Ιόνιων Νήσων, 2016. Αναθεώρηση Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Αποβλήτων (Π.Ε.Σ.Δ.Α.) Ιόνιων Νήσων, Τελική Έκθεση

Περιφέρεια Κρήτης, 2016. Ενσωμάτωση των Τοπικών Σχεδίων Απορριμμάτων των Δήμων της Περιφέρειας Κρήτης στον Περιφερειακό Σχεδιασμό Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑΚ)

Περιφέρεια Πελοποννήσου, 2016. Περιφερειακός Σχεδιασμός Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Πελοποννήσου

Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, 2015. Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας

ΦΟΔΣΑ Κεντρικής Μακεδονίας, 2016. Αναθεώρηση Περιφερειακού Σχεδίου Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Κεντρικής Μακεδονίας & Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

Φορέας Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΦοΔΣΑ) Νήσων Νοτίου Αιγαίου, 2016. Επικαιροποιημένο Περιφερειακό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

LIFE-IP CEI-GREECE Παραδοτέο Α1.Δ2 Έκθεση χαρτογράφησης ενδιαφερομένων μερών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, 2020

LIFE-IP CEI-GREECE Παραδοτέο A1.D4 Εκτίμηση αναγκών κατάρτισης και σχέδιο δέσμευσης ενδιαφερόμενων μερών, 2021

Borett, C. et al. (2020) The Local and Regional Dimension in the New Circular Economy Action Plan. Brussels: European Committee of the Regions.

Ddiba, D. et al. (2020) Governing the circular economy: Assessing the capacity to implement resource-oriented sanitation and waste management systems in low and middle-income countries

European Commission, 2020, The Use of Technical Assistance for Administrative Capacity Building in the 2014-2020 Period-Compendium of Practices

EUROSTAT Economic accounts for agriculture (aact), δεδομένα ετών 2014-2018

Obersteg A. et al. (2019) Urban Regions Shifting to Circular Economy: Understanding Challenges for New Ways of Governance

OECD (2020) The Circular Economy in Cities and Regions: Synthesis Report. Paris: OECD Publishing.

Silva C. N., & Trono, A. (2020), Local Governance in the New Urban Agenda: An Introduction in Silva C. N., & Trono, A (eds.), Local Governance in the New Urban Agenda, Springer

SwitchMed, 2020, Brussels Regional Programme for Circular Economy, International Best Practice Factsheets on Policy Instruments that promote Enabling Environments for Green and Circular Businesses.